

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXVI

Нови Сад, јануар-фебруар 1994

Број 1-2

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Слободан Бељански

Претпоставка невиности – аксиоматско и критичко
значење

Др Светислав Мариновић ✓ Право на побуну

Проф. др Драган Милков О управном уговору

КРИТИКА ПРАВНЕ ПРАКСЕ

М. З.

Банкарски „покрет отпора”

ИЗ АДВОКАТСКОГ ДОСИЈЕА

Мирослав Здјелар

Уз нову рубрику

Др Александар Маркићевић Анатомија лажног признања

ПРИКАЗИ

Коста М. Месаровић

Др Весна Бесаровић: Интелектуална права – индустријска својина и ауторско право

IN MEMORIAM

Борђе Ђукић (1950–1993)

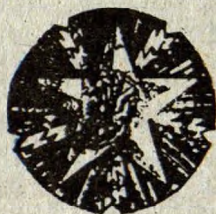
ПРАВНА ПРАКСА

Кривично право – Грађанско право

САОПШТЕЊА

Позив за редовну годишњу Скупштину АКВ

Са седнице Управног одбора АКВ

Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
„ГЛАСНИК” Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом

CONTENTS

ARTICLES AND DISCUSSIONS

- Slobodan Beljanski The Presumption of Innocence – axiomatic and
critical meaning
- Svetislav Marinović, Ph. D. A right to rebel
- Prof. Dragan Milkov, Ph. D. On the Administrative Contract

CRITIQUE OF LEGAL PRACTICE

- M. Z. „Bankers' resistance”

FROM THE ATTORNEY'S FILES

- Miroslav Zdjelar Introduction to the New Column
- Aleksandar Markićević, Ph. D. Anatomy of False Admission

REVIEWS

- Kosta M. Mesarović Vesna Besarović, Ph. D.: Intellectual property rights
– industrial property and copyrights

IN MEMORIAM

- Djordje Djukić (1950–1993)

CASE LAW

- Criminal Law – Civil Law

NOTICES

- Invitation to the Annual Assembly of the Vojvodina
Bar Association
- ¹ From the meeting of the Management Board of the
Vojvodina Bar Association

АДВОКАТСКА КОМОРА ВОЈВОДИНЕ

Основана 1921. у Новом Саду

**ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ**

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Коста Мајински (1928–1932), др Никола Николић (1933–1936), др Василије Станковић (1936), др Славко М. Ђирић (1937), Владимир К. Хаџи (1937–1941), Милорад Ботић (1952–1972), Сава Савић (1973–1987)

Уређивачки одбор
МИРОСЛАВ ЗДЈЕЛАР

главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Александар Маркићевић, адвокат у Новом Саду, Миливој Милић, адвокат у Сремској Митровици, Имре Варади, адвокат у Зрењанину, Александар Воргић, адвокат у Новом Саду, Марија Милорадов, адвокат у Новом Саду, мр Жељко Томић, адвокат у Новом Саду

Технички уредник
Мирјана Јовановић

Адреса Уредништва

21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/Л. Телефон: 021/29-459

Рукописи се не враћају

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXVI

Нови Сад, јануар-фебруар 1994

Број 1-2

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Слободан Бељански
адвокат у Новом Саду

ПРЕТПОСТАВКА НЕВИНОСТИ – АКСИОМАТСКО И КРИТИЧКО ЗНАЧЕЊЕ

УВОД

Мало који правни став је наизглед толико самоочевидан, а у исто време толико различито тумачен и у пракси толико мало уважаван, као што је то случај са претпоставком невиности.

Један од разлога је, свакако, неједнак начин формулисања става.

Општа декларација о правима човека (чл. 11. ст. 1), Међународни пакт о грађанским и политичким правима (чл. 14. ст. 2) и Америчка конвенција о људским правима (чл. 8. ст. 2)¹ прокламују да *свако ко је оптужен за кривично дело има право да буде сматран невиним, све док се његова кривица не докаже у складу са законом*.² Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода прописује да *ће за свакога ко је оптужен за кривично дело важити претпоставка да је невин све док се по закону не докаже да је крив* (чл. 6. ст. 2).³ Општа декларација и Америчка конвенција везују п.н. за процесне гаранције, а Међународни пакт и Европска конвенција је постављају као самостално начело. Све оне формулишу п.н. у потврдној верзији.

* Појам „претпоставка невиности” даље ће бити означаван скраћеницом – „п.н.”.

¹ Југословенска ревија за међународно право, 1-2/89, с. 154, 169, 274.

² В. Бајер примећује да у изворнику Опште декларације пише „to be presumed innocent”, тј. *претпостављан*, а не *сматран невиним*. Иако, заиста, између фраза „presume”, „assume” и „suppose” постоје разлике у нијансама значења, оне нису одлучујуће за смисао става.

³ Југословенска ревија за међународно право, 1-2/89, с. 291.

Наш ЗКП, у чл. 3, формулише п.н. у одречној верзији: „Нико не може бити сматран кривим за кривично дело док то не буде утврђено правоснажном пресудом”.⁴

Дистинкција у логичком квалитету става, наравно, није ни једина ни најважнија.

Много веће тешкоће, међутим, у разумевању и примени става о п.н. ствара његова структурна, ноетичка и функционална сложеност. У ставу о п.н. озбиљно су супротстављени аксиоматски карактер заповести или права и критички карактер свести коју је потребно ангажовати за њихово испуњење. Такође, одсуство кореспонденције п.н. са стварношћу, у историјском и веритативном смислу, супротстављено је захтеву да се п.н. угради у понашање. Најзад, конкретна принуда кривичног поступка супротстављена је апстрактној слободи претпоставке. Због тога се не може избећи питање да ли је п.н. само степен саглашавања, који је Лок називао спекулативном вероватноћом,⁵ или је имагинарна, на начин на који је Кјеркегор претпоставком сматрао стање праправедности пре првобитног греха,⁶ или се, можда, ради о јасном процесном начелу које се може логички засновати и практично употребити?

Теорије

Нацрт резолуције бечког припремног колоквијума за XII Међународни конгрес кривичног права истиче п.н. као темељни принцип кривичног правосуђа, који, између осталог, подразумева: да нико не може бити оглашен кривим ако претходно није био суђен у складу са законом и у фер спроведеној судској процедури; да никаква кривична санкција не може бити примењена на особу која није проглашена кривом у складу са законом; да нико не сме бити стављен у положај да доказује своју невиност; да у случају сумње пресуда мора бити у корист оптуженог.⁷ Главни референт конгреса, С. Трехзел, додао је да начело п.н.: прво, обезбеђује заштиту репутације човека пре пресуђења; друго, обезбеђује заштиту од обележавања не само у кривичном поступку него и изван њега; треће, означава да терет доказивања лежи на тужиоцу и да ослобађање од оптужбе не сме зависити од доказа о невиности; и четврто, означава да сумња, када се не може избећи, не сме бити снабдевена предрасудом о кривици и на тај начин опредељивати судију за одлуку.⁸

Према схватању В. Бајера, п.н. ништа не говори о поштини личности окривљеног, јер та поштеда следи без обзира да ли је крив или невин. П.н. је само привремена „радна хипотеза”, тј. привремено претпостављање одређене чињенице (невиности) које вреди док се не до-

⁴ Оваква формулација појавила се у ЗКП од 24. XII 1976. (ступио на снагу 1. VII 1977. – Сл. л. СФРЈ, 4/77) и задржана је до данас.

⁵ Лок, Ц., Оглед о људском разуму, Београд, 1962, II, с. 729.

⁶ Кјеркегор, С., Појам стрепње, Београд, 1970, с. 22 ff.

⁷ Revue internationale de droit penal, 3/78, с. 589.

⁸ Ibid, с. 554-555, Trechsel, S., The Protection of Human Rights in Criminal Procedure.

каже супротно. Иначе, у току целог кривичног поступка мора постојати одређена вероватноћа да је окривљени крив и да је неосновано то што се претпоставља претпоставком његове невиности. Уједно, п.н. је право којег окривљени може и да се одрекне.⁹

За разлику од Бајера, *М. Дамашка* п.н. не посматра са функционалног, већ са финалног аспекта кривичног поступка у логичком и социолошком смислу. С обзиром да нема неког чињеничног стања потребног за ослобађање од оптужбе и да су у таквој ситуацији изједначени онај чија је невиност утврђена и онај против кога оптужба није доказана или је у погледу доказа о кривици остала сумња, п.н. нема никакав суштински значај.¹⁰

Д. Димитријевић сматра да је п.н. дала садржајност појму окривљеног: чува се поштовање према његовој личности и доприноси његовој равноправности са тужиоцем. Чињеница да окривљени у поступку ипак трпи одређена ограничења не доводи у питање основаност овог института, јер је у крајњој линији интерес окривљеног део заједничког интереса за остварење законитости правосуђа.¹¹

Т. Васиљевић налази да између формулације „не сматра се кривим” и „сматра се невиним” постоји битна разлика. Прва синтагма нема пресумптивни карактер јер изражава констатацију нечега што је по себи јасно и што је логична последица појма тужбе, па је отуда њен циљ, уколико се очигледност ове врсте уопште може објашњавати неким циљем, да скрене пажњу на то да окривљеног ипак треба третирати као особу која још није крива. Презумпција другог типа, међутим, бесмислена је, јер демантује стварни положај окривљеног који је дужан да трпи таква ограничења каква се према невином човеку не могу предузети. Окривљени се, дакле, не може сматрати невиним, јер он *јесте сумњив*. Подједнако штетно прејудуцирање било би сматрати у току поступка окривљеног кривим као и сматрати га невиним.¹²

За *З. Симић-Јекић* п.н. је средство за отклањање априорне кривице. Њен садржај се не мења током поступка, све до правноснажности одлуке, па отуда она није нити може бити прилагођена динамичком појму окривљеног, мада током поступка остаје обележје његове личности. Као оборива претпоставка она не може бити процесни принцип.

⁹ Bayer, V., Претпоставка окривљеникове невиности у југословенском кривичном поступку, Зборник Правног факултета у Загребу, 3-4/60, с. 183 ff.

¹⁰ Дамашка, М. – Златарић, Б., Рјечник кривичног права и поступка, Загреб, 1966, с. 257; Дамашка, М., Значење правила „in dubio pro reo” у позитивном праву, Зборник Правног факултета у Загребу, 2/58, с. 115.

¹¹ Димитријевић Д., Стефановић-Златић, М., Лазин, Ђ., Кривично процесно право, Београд, 1987, с. 120.

¹² Васиљевић, Т., Систем кривичног процесног права, Београд, 1971, с. 295 ff. Слично схватање заступа и С. Трехзел када указује да презумпција противречи сумњи и не одражава реалан однос према ситуацији окривљеног, те да би, уз њено дословно уважавање кривично гоњење постало практично немогуће (Trehse, S., op. cit., с. 554). У одредби чл. 3 ЗКП М. Грубач, такође, не види п.н., већ модус који омогућава да се према окривљеном примене мере процесне принуде које не би било могуће применити према невином (Заштита права човека у југословенском кривичном поступку, ЈРКК, 1/79, с. 128 ff.).

Противречност коју садржи у могућности утврђивања супротног „од оног што она предвиђа“, осујећује њено повезивање са кривичнопроцесним задатком, односом или појмовима. У почетној фази поступка п.н. координира са принципом оптужбе, а у коначном решењу координира са принципом истине.¹³

Према схватању Д. Крапца п.н. „отклања могућност постојања тзв. дубитативних пресуда, уноси ред у поступак доказивања кривње (што је неопходно с обзиром да већина процесних установа, па и сам кривични поступак, почива на фактичкој претпоставци да је окривљени крив) и психолошки кондиционира суца да прије суђења не заузима дефинитивне ставове о оптужениковој кривњи”.¹⁴

П.н., по мишљењу В. Водинелића, јесте правни принцип, али није правна претпоставка. Суштину тог принципа одређује формула: није крив ако виност није доказана. Заједно са принципом „in dubio pro geo” овај принцип на одређени начин супституише неуспелу примену материјалне истине.¹⁵

Неке друге присталице овог принципа виде у њему обориву правну претпоставку, а не инструмент заштите или упозорења,¹⁶ везу са начелом „објективне истине”¹⁷, или противтежу тези оптужбе о вероватности да је окривљени крив у том погледу да се „претпоставља вероватност да није крив”.¹⁸

Овај летимичан преглед теорија послужиће само као основа за даљу анализу аксиоматског и критичког значења става о п.н.

Аксиоматско значење

У духу класичног рационализма аксиоматским сматрамо имплицитне дефиниције, или, како је објашњавао Попер, конвенције, а не емпиријске хипотезе.¹⁹

Тако посматрано, п.н. има аксиоматско значење и, у логичком смислу, а у верзији формулисаној у нашем ЗКП, представља универзалан, категорички, лимитативан и аподиктички став. У правном смислу, она је апстрактан став и апсолутна претпоставка.

¹³ Симић-Јекић, З., Претпоставка невиности окривљеног у Закону о кривичном поступку од 24. XII 1976. године, ЈРКК, 4/77, с. 17-38.

¹⁴ Крапц, Д., Основна права човјека и грађанина и начела кривичног поступка, у зборнику Права човека и савремена кретања у криминалној политици, Београд, 1989, с.159.

¹⁵ Водинелић, В., О правној природи презумпције невиности, Зборник Правног факултета у Сплиту, 1968, с. 140-145.

¹⁶ Лазин, Ђ., Садржина и правна природа претпоставке невиности, Анали, 5-6/81, с. 324 ff.

¹⁷ Станковић, Д., Смисао и домаћај претпоставке невиности окривљеника у савременом југословенском кривичном поступку, Гласник, 7-8/90, с. 22-31.

¹⁸ Чејовић, Б., Претпоставка невиности у кривичном поступку, Правни живот, 4-5/68, с. 28.

¹⁹ Попер, Р. К., Логика научног открића, Београд, 1973, с. 104-106.

а) П.н. је аподиктичан став у одречној („не може бити” што значи „мора бити” сматран), а асерторичан став у потврдној верзији („има право да буде сматран”).²⁰

При том, много је важније то што се п.н., било у императивном било у диспозитивном облику, односи на садржај који се *сматра*, тј. односи се на домен конвенције, правила, установљеног света, *thesis-a* или *nomos-a*.²¹ „Бити сматран” представља „*conceptus mentis*”, појам који има садржај независан од садржаја бића. П.н. нема стварносну истиносну вредност. Њена истиносна релација није ни завршен криминални догађај ни изрека будуће правноснажне пресуде. У периоду тачно предвиђеног важења п.н. има свој самостални и неоповргљиви смисао. Будући да не егзистира као иреални кондиционални исказ²² који би могао бити оправдан законима природе, номолошки универзалним законима или било каквом емпиријском индукцијом, истинитост п.н. се неће показати ни код ослобађајуће пресуде. П.н. је пропозиција. Она је концептуална на тај начин што је *post rem* без икакве референце са завршеним стањем ствари. Када бисмо у неком идеалном, надпсихолошком и непроцедуралном свету познавали историјску збиљу криминалног догађаја и општа правила под која се таква збиља може подвести, ми бисмо за окривљеног увек могли да кажемо да је невин или крив. Упркос томе, онима који су дужни да га до правноснажности пресуде сматрају за не-кривог (или невиног), пресуда неће показати да су били у правом или лажном уверењу, једноставно због тога што до правноснажности пресуде није не-кривица (или невиност) била оно што јесте или није, него јесте била искључиво претпоставка о не-кривици (или невиности).

Говорити, дакле, о томе да окривљеног не можемо сматрати ни невиним ни кривим, јер он објективно јесте сумњив, не значи друго до увођење стварносног у концептуални садржај, или замену овог другог оним првим. Окривљени у току кривичног поступка јесте сумњив; сумња је, уосталом, услов за покретање и вођење кривичног поступка, а не тек појмовни оквир неке могућности или израз окривљениковог реалног положаја. П.н., међутим, није у истој логичкој и онтолошкој равни са реалном сумњом, нити је са њом у било каквом односу. Ради се о томе да и тако сумњив окривљени мора бити сматран не-кривим (или невиним, или бар имати право да га сматрају невиним).²³

²⁰ Разлика између формулација садржи привидан парадокс да је одречан став императиван, а потврдан став диспозитиван, да одречан став мање „нуди” али више обавезује, а да потврдан став више „нуди”, а мање обавезује. Изузетак је Европска конвенција која је дата у потврдној верзији али је снабдевена и изричитошћу.

²¹ У досократовској филозофији *fizis* означава оно што заиста јесте, а *nomos* оно што људи сматрају, или, како Хајдегер тумачи, „закон, правило у смислу онога-што-се-ваља...оно што-је-од-реда, што почива на обавезивању-из-слободе и на упућивању-из-традиције” (Увод у метафизику, Београд, 1976, с. 34). Заслута је Сократова, каже М. Ципра, што је *nomos* ослободио од привида и у њему самом и у људском мишљењу пронашао истинску бит бића (Метаморфозе метафизике, Чаковец, 1978, с. 105).

²² Видети: Нејгел, Е., Структура науке, Београд, 1974, с. 45.

²³ Између позитивног и негативног одређења п.н. нема суштинске разлике. Те разлике појавиле би се тек уколико би статус позитивно одређене невиности производио више права или другачија права него статус негативно одређене кривице. Са социјалног и психолошког аспекта свакако је угодније бити сматран невиним него не бити сматран кривим. Правно, међутим, бити невин нема нормативну егзистенцију. Све објаве окривљеникове „невиности” дате су, заправо, кроз форму негативног одређења кривице, или тачније, кроз негативну дестинацију осуђиваности, оптужног акта или кривичног поступка као таквог.

Статус окривљеног до правноснажности, у интересу права, мора бити статус *quo ante* (стања какво је имао до тада), тј. статус у коме се он још правно „не дира“ као особа. Чињеница да је он фактички потчињен принуди кривичног поступка не мења тај правни статус: окривљени задржава домен своје апстрактне правне слободе.²⁴ Кривични поступак који грубо задире у фактичку слободу окривљеног, може свој преурањени и, могуће је, неосновани упад правдати само безусловним признавањем окривљеникове апстрактне слободе.

Када би п.н. имала стварносни карактер њен значај би се током поступка мењао, онако како поступак тече и каквом прогресијом докази поткрепљује или не поткрепљују оптужни акт. То што се њен значај не мења чини је аутономном.

б) С друге стране, п.н. није ни „привремена радна хипотеза“. Радна хипотеза у кривичном поступку је оптужни акт. П.н. је антитеза. Она успоставља неку замишљену празнину, оно неопходно „ништа“ неумољиво супротстављено хипотези оптужбе о томе да постоји „нешто“. Биће кривице окривљеног поставља се као *tabula rasa*, коју треба испуњавати чињеницама, а потом просуђивањем и одлучивањем.

Неко може приметити да је услов важења п.н. ипак у непостојању правноснажне осуђујуће пресуде и да се наш став може уобличити по хипотетичком моделу: „Уколико није изречена правноснажна осуђујућа пресуда...“. И, доиста, радило би се о хипотетичком ставу када би услов о коме је реч био историјски контингентан и када би ишта говорио о истинитости простог става о „бити сматран невиним“ (не-кривим). Овде, међутим, „услов“ не квалификује, већ дисквалификује однос субјекта и предиката. Осим тога, он не може наступити било када, јер је његово наступање уређено. Најзад, „услов“ ништа не говори о истинитости простог суда. У домену онога „док“ не постоји никакав услов који може изменити стање ствари и постојећу релацију.

Хипотетички карактер п.н. значао би да се она узима у материјалном смислу, са садржајем којем је невиност, као истиносна вредност, потенција. Тада би задатак поступка био потврда ове претпоставке. Али, управо је обрнуто: хипотеза је кривица, оптужни акт који је постављен са сврхом афирмације. Није „невиност“ оборива, него је оборива хипотеза о „виности“. П.н., отуда, није адмисор историјске чињенице, није оно што може бити потврђено. Она је правна чињеница, која *важи*, која има синхрони моменат и чије важење не може бити ретроактивно укинута. Логичка хипотеза је теорија која би могла решити проблем, што овде није случај. Пресуда, као сложени суд, није истиносна функција п.н. Због тога п.н. није хипотетични став, јер из конструкције да се окривљени привремено сматра невиним или не-кривим не следи да је, из

²⁴ Видети: Хегел, Г. В. Ф., Филозофијска пропедеутика, Београд, 1980, с. 203, § 535; Енциклопедија филозофских знаности, Сарајево, 1987, с. 432 ff, 531 – прим.

оваквог конвенционалног постулата било шта могуће извући за пресуђење (такав став нема логичку прогресију у смислу „ако А, онда Б“).²⁵

в) По квантитету п.н. је универзални став у верзији нашег ЗКП²⁶, јер се односи на целокупни опсег субјекта, на све особе без изузетка. П.н. не обухвата само пасивне субјекте, тј. особе које полажу право на п.н., већ и активне субјекте, тј. особе које су дужне да своја схватања ускладе са правилом претпоставке. П.н., дакле, не „покрива“ само странке у поступку и процесне субјекте, него свакога ко би у ма каквој ситуацији, од ма кога и у ма каквој форми могао бити сматран или могао другога сматрати кривим, или чак бити таквим проглашаван или таквога проглашавати, за ма какво кривично дело. То значи да се у кривичном поступку окривљени може позивати на п.н. не само када се она не поштује у односу на његову личност, већ и када се не поштује у односу на било коју другу особу чија би се кривица претпостављала на његову штету.

г) По квалитету, видели смо, став о п.н. може бити формулисан и као афирмативан и као негативан. Будући да негативна формулација садржи две негације („нико не може бити“), она допушта превођење у афирмативну („сви ће бити“). У том случају лимитативну особину ставу ће дати инверзија предиката из „крив“ у „не-крив“, па ћемо, уз афирмативну копулу, имати негативан предикат и добити класу особа која је у целини укључена у класу оних које смо дужни сматрати не-кривим.

Али, оно што нас више интересује од формално-логичког ситуирања п.н. јесте садржај појма „не-крив“. Означава ли тај појам икако стање или својство, или нас, као чиста и безусловна негација, упућује на безсадржајно „ништа“? Насупрот хришћанског схватања да је природно стање сукобљено са моралним, цивилно стање оставља грађанина, у погледу његове природне не-кривице, у положају правно индиферентном. Тек говор пресуде о кривици чини издвајање. Тек тада се у *постојеће* уноси *важеће*. Тек се тада у правно аморфно „ништа“ укључује *ТО*, које идентификује, супсумира и обележава. У томе лежи основна разлика између објективног појма кривице, или кривице за повреду права и субјективно-есхатолошког појма кривице, или кривице која представља интроспективни чин или интерперсонални однос. Ону прву кривицу Хајдегер је, на пример, именовао као вулгарно тумачену, у смислу „имати дугове“ или „бити крив за“, за разлику од изворног егзистенцијалног појма „крив“ који се приказује као предикат од „ја сам“ и, могуће је, има корене у самом постојању, па неко чим јесте, већ

²⁵ Лајбниц је, нпр., разликовао презумпцију од претпоставке. Презумпција је правни термин који узима да је нешто истинито привремено све док се не докаже супротно. Претпоставка се, међутим, обично ставља насупрот другој претпоставци. Признати презумпцију, дакле, не значи признати ствар пре но што она буде доказана, већ признати нешто привремено све док не буде доказано супротно (Нови огледи о људском разуму, Сарајево, 1986, с. 414).

²⁶ У верзији напред наведених међународних правних аката п.н. је партикуларан став, јер се односи само на особе у кривичном поступку, одн. на особе које су оптужене за кривично дело. Наш ЗКП, дакле, тачније изражава квантитет става и тачније упућује на његову сврху.

јесте и крив. Због тога је, као што је Кјеркегор сматрао да је кривица на супротној страни од слободе²⁷, и Хајдегер могао да закључи како у идеји о „крив”, ослобођеној сваког одношења на неко требање и закон, лежи карактер НЕ, или „бити основом неке ништавности”.²⁸

Аксиоматско значење п.н. смера у супротном правцу. НЕ је положено у стање које не даје институционални одговор о кривици. НЕ без остатка претходи правноснажној пресуди о „бити крив”. Остати у таквој негативној слободи аксиоматски је став и спољашња сврха претпоставке невиности.

Критичко значење

Када би се п.н. исцрпљивала у свом аксиоматском значењу, она би остала на нивоу нереклексивне догме, без икаквог моралног захтева и одзива. Њен догматизам би се тада, како је говорио Хабермас, заиста показао као морални недостатак, управо стога што нема снаге за саморефлексију.²⁹

П.н., међутим, има своје критичко значење, изражено у најмање четири у наредним редовима описана домена.

а) У првом реду, п.н. значи искључење сваког другог утврђивања и одмеравања кривице осим оног посредством суда и законске процедуре. Не постоје кривци по личној правди, крив се не може бити по изреци субјективне воље. Смисао апсолутне негације кривице, до тренутка док то не буде утврђено правноснажном пресудом, у томе је да се злочин, како је писао Хегел, прогони и кажњава као *crimina publica*, а не *privata*, ослобођен од осветничке случајности и сваког посебног хтења и мњења о праву.³⁰ П.н. је критика наше атавистичке потребе да сопствени осећај правде претпостављамо праву, тако што ћемо у хетерономном свету аутономно интервенисати.

б) П.н. непрекидно држи на провери и доказе о кривици и нашу спремност да одолимо искушењу да тужиоца ослободимо терета доказивања. Критеријум *утврђивања кривице* има тенденцију распадања и препуштања инерцији сумње. Тој тенденцији треба се одупрети.

в) П.н. задржава критички однос не само према слабости да се напусти свест о не-кривици пре пресуђења, већ и према слабости да се канонизује кривица после пресуђења. Наиме, ако нико не може бити *сматран* кривим док то не буде утврђено правноснажном пресудом, тада и након такве пресуде може бити само *сматран* кривим. П.н. успоставља ноетичку сразмеру у нивоу знања о кривици, постављајући и правноснажну пресуду у релативне и конвенционалне оквире, са засадама суспектне свести о кривици осуђених.

²⁷ Кјеркегор, С., *op. cit.*, с. 108.

²⁸ Heidegger, M., Битак и вријеме, Загреб, 1985, с. 320.

²⁹ Хабермас, Ј., Сазнање и интерес, Београд, 1975, с. 254.

³⁰ Hegel, G.W.F., Основне црте филозофије права, Сарајево, 1989, § 102, 103, 219, с. 182, 183, 348.

г) У кривичном поступку п.н. је позив и обавеза да се оптужном акту и њиме окривљеном приписаној кривици приступа *без предрасуда*. Не само суду, већ и свима који јавно манифестују свој однос према окривљеном и кривичном предмету, она намеће тежак терет *беспредрасудности*, тежак утолико више што се, од отварања кривичног поступка, против окривљеног стиче низ супротних претпоставки о кривици, фактичке или конклузивне врсте (признање, докази, решење о спровођењу истраге, подизање и ступање на снагу оптужнице, доношење првостепене осуђујуће пресуде, притвор).

Схваћена, дакле, не као бивствени, него као нормативни, правни, спознајни, етички и социолошки феномен, п.н. носи онај квалитет *културе моћи*, о коме је још Кант писао као о способности да се „култура своје воље уздигне до најчистије крепосне настројености” и да се чак и у односу према особи злочинца, а поготово према особи окривљеног, изражава поштовање према човечанству и то из самих правних разлога.³¹ Овога пута то поштовање се, заиста, не огледа у поштеди личности (што се постиже другим нормама), већ у очувању претпостављеног, подразумевајућег, природног „невиносног” статуса окривљеног (до правно-снажног пресуђења), његове априорне, непроверљиве и безусловне не-кривице, у поштеди од разарајућег и дискриминаторског дејства функционалне процесне сумње, других предубеђења, тужилачког ауторитета, страха, врсте и последица кривичног дела и свега онога што, у крајњој линији, угрожава непристрасност суда.³²

У свом критичком значењу п.н. је напад на нашу егзистенцијалну кривицу проистеклу из тога што повлађујемо лажним ауторитетима и повлачимо се пред неутемељеном силом, што олако кривицу приписујемо другоме, што тежимо одмазди и лаичком процењивању права и што нам је често потребан спектакл одузимања туђе слободе, јер у ма чијем испаштању налазимо и део сопственог искупљења.

П.н. је нека врста правног „благослова” за читав кривични поступак. Са своје аксиоматске висине п.н. не допушта да јој се постављају питања, али зато, право да се кривични поступак започне и доврши, даје под условом да непрекидно и до краја доводи у питање формалну и материјалну основу за утврђивање кривице окривљеног.

³¹ Кант, И., *Метафизика ђудоређа*, Сарајево, 1967, с. 166, 191.

³² Судију, примећује Луман, треба растеретити од обзира према његовим другим улогама, које би га могле мотивисати као члана породице, еснафа, цркве, партије, клуба, стамбене четврти (Luhmann, N., *Легитимација кроз процедуру*, Загреб, 1992, с. 70-71).

Др Светислав Мариновић
адвокат из Подгорице

ПРАВО НА ПОБУНУ

Побуна је само човјеку својствена социјална потреба настала због субјективног осјећаја ускраћености. Зато се он супроставља постојећем поретку тражећи да се ред ствари мијења и да се њему посвети пажња које је био неоправдано лишен. До побуне долази јер човјекови вриједносни судови не прихватају положај инфериорности и подређености па, због неправде која му се чини, прекида шутњу и то апсурдно стање неједнакости, супроставља се ономе што јесте, ријешен да добије оно што му је ускраћено. Субјективно свјестан свог права које друштво игнорише, он га хоће побуном остварити чиме би реализовао своје интересе и успоставио нарушену моралну равнотежу. Тиме се потврђује као човјек и социјално биће враћајући самопоштовање којег је до тада, туђом кривицом, неосновано био лишен.

Осјећај повријеђености не мора бити објективно фундиран. Битно је да је он утемељен у човјековој субјективној сфери па да се испуни есенцијални услов за реализацију побуне. Зато су ту општи или парцијални вриједносни судови небитни. Битно је субјективно убјеђење носиоца побуне да је ускраћен у својим правима и слободама. Довољно је чак да постоји и снажна сумња у овом правцу.

Порив за побуном је некада егоистички детерминисан јер се њиме тада хоће постићи неко етички дубиозно лично, групно или социјално добро. Најчешће интерес већине. Тај интерес може бити материјални (борба за већи стандард), социјални (борба против општег тлачења), морални (борба против лицемерја и хипокризије), политички (борба за промјену тиранског система власти) и сл. У остварењу интереса који се побуном хоће постићи, јавља се снажан осјећај солидарности припадника групе коју сједињује заједнички циљ, осјећај промашености и мање вриједности, друштвена а тиме и лична хендикепираност, као и индивидуална немоћ која се у групи претвара у моћ.

Иако се потреба за побуном налази у субјективној сфери побуњеникове личности, циљеви који се хоће остварити су сасвим прагматични, рационални и објективизирани. Он тражи да уђе у посјед неког конкретног добра или интереса којег је лишен. Често побуњеник у својим субјективним поривима носи и снажан осјећај мржње која, иако ирационална категорија, доприноси жестини а и операционализацији циља којему се тежи. Тада рушилачки набој побуњеника ствара огромну друштвену конфузију која доводи до материјалних разарања и губитка људских живота. Пропорционално степену ускраћености, мржња добија у интензитету.

Устанци сељака, побуне робова и бунтовничко расположење потлачених и понижених само је рецепција жеље за истим правима.

И Спартаков устанак је био мотивисан истим циљем. Можда никада у историји свијета није тако снажно и погубно манифестован један психолошки феномен побуњеника када дођу на домак свога циља. То је њихов осјећај мање вриједности и страха пред хиљадугодишњим господарима пред којима су падали на кољена. Човјеку иманентни страх од вјечних тирана, чак и када је овај побијеђен, манифестовао се у Спартаковом устанку у свој својој ђаволској окрутности. Римске легије су биле поражене као никада у дугој историји снажнога царства. Империју је захватио страх а римска аристократија се спрема да бјежи или ће бити искапаљена од побуњених гладијатора. Албер Ками овако види вјечну човјекову дилему и страх од господара: „Град сунца о којему је маштао Спартак могао би се подићи само на рушевинама вјечнога Рима, његових богова и његових установа. И заиста, Спартакова војска маршира да запосједне Рим, престрављен што ће морати платити за своје злочине. Па ипак, у том одлучујућем тренутку, на доглед светих зидина војска стаје као укопана и почиње се враћати као да *узмиће пред начелима, установом, градом богова*” (курзив: С. М.).¹

„Шест хиљада крстова који ће послуже толико праведних побуна обиљежити цесту од Капуе до Рима показат ће ропској гомили да нема равноправности у свијету моћи и да господари рачунају уз лихварске камате цијену властите крви”.²

И када је требало одсјећи неку крунисану главу, што су показала француска и британска искуства, и целату и жртви кољена су једнако клецала на путу до губилишта.

Овакав психолошки ефекат традиционалног страха пред господарем је осудио на пропаст многе побуне и реализацију прогресивних човјекових стремљења. Овај страх емоционално хендикепира побуњенике и тиме редуцира објективне могућности и резултате побуне.

Свака политичка власт, посебно недемократска, нормативно у својим законима и уставу прокламује општу једнакост. Међутим, често, и у највећој мјери, све остаје на нивоу декларације па прокламована једнакост покрива фактичку неједнакост. Због такве владајуће хипокризије

¹ Ками, А.: *Побуњени човјек*, Загреб, 1976, стр. 111.

² *Ibid*, стр. 112.

право на побуну претпоставља одговарајуће незадовољство побуњених јер су разлози за њу евидентни и изражени у друштвеним неједнакостима. Човјек свјестан својих права, и спознаје да су она погажена, реагује бунтом јер је то једини начин да манифестује своје незадовољство. Зато је побуна начин саобраћаја побуњених са онима против којих се буне.

Не побунити се, или не поставити проблем побуне, значи пристати на вјечну неједнакост и одсуство било какве друштвене промјене што би било погубно за просперитет цијелог људског универзума и будућност цивилизације. Човјек би увијек остао у каменом добу а његов дух би био окован што би га интелектуално и биолошки уништило. Зато је, због опстанка врсте, неопходно да у човјеку постоји социолошки и биолошки уграђен нагон за бунтом и неслагањем. И друштвено, побуна мора бити човјекова историјска димензија и константа са којом се мора рачунати, чак је и поспјешивати, јер служи као вентил сигурности када друштвена нетрпељивост добије опасне размјере.

Правно, побуна је забрањена. Она је санкционисана тешким казнама. Међутим, једно је живот а друго правно утаначење које озбиљна експлоатацијска ситуација руши као кулу од карата. У таквим временима снажних друштвених тензија, закон и његова забрана побуне постају декларација јер га колективна авантура побуњених не признаје. Тако закон постаје декларација а побуна закон.

Побуна је протест који се артикулише у насиљу. Оно не мора императивно да буде физичко јер најчешће поприма форме са којима се најефикасније постиже жељени резултат са циљем да се супростављањем или пасивном резистенцијом оствари начело правде умјесто владајуће неправде. „Док одбија свој смртни положај, побуњени истовремено одбија да призна моћ што га сили да живи у томе положају”.

Побуна се често не може контролисати и каналисати. У стихији која настаје након почетних резултата, првобитно постављени циљеви се губе, често разводњавају а некада се и радикализују. „Воља за моћ” код обесправљених тада добија застрашујуће димензије које могу угрозити постигнуте резултате и ствари вратити на почетак или их чак и погоршати. Побједнички занос ће их некада одвести у катастрофу. Како каже Ками, *„роб на почетку тражи правду а на крају краљевство* (курзив С. М.). Нешто га тјера да и он влада. Устанак против свог положаја претвара се у неизмјеран поход неба да из њега доведе краља заточеника кога најприје треба прогласити свргнутим, а потом осуђеним на смрт. Људско одметништво завршава у метафизичкој револуцији ... Пошто сруши пријестоље Божје, бунтовник ће увидјети како је сад на њему да ту правду, тај ред, то јединство што их је узалуд тражио у својем положају, створи властитим рукама и да тиме оправда свргнуће божанског. Тада ће започети очајни напор да се, ако треба и по цијену злочина, утемељи царство људи. То се неће одвијати без ужасних последица од којих ми познајемо само неке”.³

³ Ibid, стр. 31.

Побуна може избити сасвим спонтано и изненадно, попут ерупције вулкана. Претпоставка за то је да се у одређеној социјалној групи накупило толико негативног набоја да је довољан најбаналнији експлес који ће послужити као детонатор за експлозију. Међутим, буне које су тако настале, јер нијесу припремљене, немају великих изгледа да остваре свој циљ јер он није претходно артикулисан. „Престројавање у ходу“, што је комунистичка флоскула, је немогућно, или ће се проузроковати непотребне жртве а циљ побуне се неће остварити. Тако ће у универзалној и сталној борби добра и зла побиједити ово задње.

Међутим, када се побуна припреми и рационално се означе њени циљеви, шансе на успјех су пропорционалне односу снага које се сукобљавају.

Побуњена интелигенција

Савремени свијет често упозна и феномен побуњене интелигенције. „Изравнавање рачуна“ са противником, због духовне надмоћи побуњеника, тече другачије и дјелотворније. Пошто се не боре са боговима него са духовно и душевно инфериорним противником који, истина, има силу, шансе на успјех или уступке су веће. Без предрасуда у морал противника, који увијек обећава „свијетлу будућност“, побуњена интелигенција тражи срећу „одмах и сада“.⁴

Побуњена интелигенција, неправедно потлачена и ниско вреднована, је озбиљан политички противник посебно ако се побуна одвија у недемократској земљи коју не уважавају у свјетској заједници народа. Тада интелигенција добија подршку код међународног јавног мњења и осваја његове симпатије што је реална основа за принудни респект који естаблишмент власти исказује у приликама када се одлучује о његовој судбини. Ово потврђују европска искуства као и историја насиља у Југославији (1968. и 1992).

Аргументација интелектуалаца најчешће није у песници. Она се састоји у фактима чију је ваљаност тешко оспорити. Зато и не долази до катастрофалних последица као резултата побуне. Они „републику зла“ обарају рафинираним средствима супериорне интелигенције и неспорног знања, инсистирајући на реформама а не на револуцији. Противник, најчешће лилипутанац духа, недорастао побуњеницима, чији је политички став насиље и цинизам према патњама већине, узмиче и прави уступке сразмјерно јачини и озбиљности притисака које трпи. Притисак који је континуиран и интензиван а има подршку међународне јавности ће довести до далекосежних државних промјена, без обзира да ли ће нападнута власт демисионирати или се „поправити“.

⁴ Југословенски комунисти и њихов Маршал су анестезирали пуних 45 година југословенску нацију тврдњом да је воде у свијетлу будућност и стално препоручивали стрпљење. Обећање нијесу испунили јер су их умјесто среће одвели у катастрофу. Иначе, сами нијесу одлагали ужитак за касније а народу су пружали „срећу камења“.

Пошто побуна цвијета тамо гдје терор влада, ње нема у отвореном виду у стабилним и демократским системима власти јер се њен интензитет увијек уподобљава пресији која се примјењује. Зато латентно насиље може проузроковати само латентне побуне.

Како наводи професор Војин Димитријевић „латентно насиље постоји и у дугим раздобљима привидног мира, изазваним стабилним односима политичких снага. Тада нема њеног отвореног испољавања из простог разлога што власт нико, или скоро нико, не оспорава и не изазива. Тачније речено, политички је много економичније да се насиље што ређе отворено примењује, да се оно користи као крајња мера: отуда владајућа класа или владајући кругови настоје да изазове с којима су суочени благовремено спрече или реше на друге начине. У њих спадају опробана средства, као што су попуштања и прилагођавања у мање важним стварима, као и придобијање и поткупљивање потенцијално опасних противника. Њима се све више придружује деловање на психу становништва тако да оно, иако формално слободно, у већини није у стању да дође до правог обавештења, да разуме и протумачи оне податке које има и да артикулише своје ставове и захтеве”.⁵

У случају потребе и врло селективно приступа се репресији: „казна над једним увек је претња другоме”.⁶

Место које ће насиље и претња насиљем имати у одржавању политичке власти, зависиће...од степена подршке коју власт у остварењу својих тежњи и одбрани вредности за које се залаже може да добије ненасилним средствима...⁷

Побуна и етика

Екстензивни интерпретирајући начелни став Албера Камија, апсолутна слобода је само слобода убијања. Мимо тога, она не постоји.

Људска слобода је у свом историјском утемељењу само релативна. Човјек није слободан онолико колико допусти себи него колико му то дозволе други. Зато је она ограничена, релативна и детерминисана историјским и политичким околностима и обимом опште слободе која влада у једном друштву. Зато апсолутна слобода појединца или групе ускраћује дио слободе која би требала да припадне осталима. Тако се она претвара у своју негацију јер никада није индивидуална него општа. Она је друштвена конвенција а не право појединца. Вршећи је апсолутно, појединац је злоупотребљава јер је ускраћује другима исто као када запали свој стан а изгори цијели солитер. Стара максима: живи и пусти друге да живе представља моралну и политичку детерминанту да би сви слободније и срећније живјели.

И самоубиство представља апсолутну слободу располагања собом. Међутим, може се оправдано поставити питање његове моралности ако је самоубица имао дужност издржавања која је његовом смрћу постала

⁵ Димитријевић, В.: *Тероризам*, Београд, 1982, стр. 5.

⁶ *Ibid*, стр. 8.

⁷ *Ibid*, стр. 9.

беспредметна. Чак шта више, апсолутна слобода коју је самоубица допустио себи, и на ужем и на општем плану, изазива несрећу јер је својом смрћу створио бол код блиских, па се и на том плану може поставити питање његове етичке одговорности. Чак и на глобалном плану, самоубиство није морално јер је једног човјека мање на свијету, а то је дефицит цијелог људског универзума.

У истој равни се може поставити и питање моралности побуне која води уништењу и разарању. Са социјалног становишта она се може прихватити ако је зло које она чини мање од онога које елиминише јер логика побуне није логика деструкције и уништења него стварања и просперитета. Њен је превасходни циљ да зло замијени добрим, не-слободу слободом а пошто ништа, због отпора власти, не долази само по себи, несрећа и људски дефицит су „укалкулисани” у цијену побједе. Она је неминовна и рационална и зато морално прихватљива.

Побуна има своје оправдање ако се креће у одговарајућим друштвеним и интелектуалним границама. То је случај када „прибавља” побуњеницима слободу али не по цијену уништавања слободе других. У том случају, она би постала апсолутна јер би укинула слободу оних који је до тада нијесу давали њима. Тако се стиже у домен освете која као људски порив и правни институт није морална јер је некритична, нерационална и њена логика је не у стварању него у рушењу. Зато је оправдана само рационална побуна која доноси просперитет већини, али и мањина мора уживати иста права као и побједници који су извели побуну. Тек тада је побуна индикација цивилизацијског напретка.

По својој друштвеној садржини побуна не трпи зло нити смије бити у његовој функцији. У противном се претвара у своју негацију. Негирајући другога, она негира себе.

Да би на етичком плану побуна била допуштена, њени циљеви као средства којима се овај постиже морају бити морални. Зато она мора бити врлина а не порок.

У својој побједничкој еуфорији, побуна често негира себе некритично примењујући насиље према противнику, не поштујући закон изузев свој, и тако промовише злочин постављајући га на пиједестал врлине. Тада се побуна изрођава јер намјеравану срећу хоће да постигне несрећом других надомијештајући једно зло другим, некада већим а некада мањим. Зато стари цезаризам само замјењује нови. Тиме тиранска логика побуне доноси несрећу и побједницима и побијеђенима, па пијанство разарања и злочина избија у први план и постаје само себи сврхом. Одатле па до потпуне негације и нихилизма, који заговара Ниче, само је један корак: „Да би подигли светилиште, треба срушити светилиште. Такав је закон”.

Побуна и хришћанство

У очима побуњеника и њихових политичких идеолога, Хришћанство је декадентна вјера јер негира и одриче право на побуну. Оно проповиједа мир, послушност, ненасиље, друштвену и индивидуалну

толеранцију. Тиме осуђује човјека да трпи насиље, што није у функцији просперитета ни појединца ни друштва.

Христос није побуњеник па његова вјера негира убиство чак и када оно спречава већи злочин него што је оно само. Пасивно понашање је право понашање и формулисано је у начелу: „ко тебе каменом ти њега хљебом”. Промјене се не негирају али оне не смију бити револуционарне и насилне. Умјесто револуције препоручује се еволуција. Насиље и злочин су светогрђе и треба их се клонити јер се неминовно долази у сферу гријеха а грешник ће, по канонима хришћанске вјере, испаштати на оном свијету. Све се заснива на општем пристанку и забрани опирања злу. За почињено зло ће се одговарати, али пошто човјек није Бог, то све треба препустити њему. Стална пријетња Страшним судом треба да стимулира ненасиље и општу толеранцију.

Свијет треба прихватити како је од Творца конципиран и ту не треба ништа дирати. Промјене су у Божјим рукама а људско право је инфериорно према божанском. Зло које постоји на земљи не треба увећавати побуном па је индивидуална и друштвена патња само у функцији будућег искупљења.

Цијела историја Хришћанства је конципирана на овој равни. Масовни прогони и убијања хришћана који су са несхватљивим стоицизмом и миром одлазили у смрт само је потврда тезе о пристајању и мирењу. Не ради се о мазохизму, интимној склоности ка испаштању или самоуништењу него и о религијском опредељењу да се све препустити Богу који ће донијети избављење и дати опрост. Међутим, двије хиљаде година стара историја Хришћанства представља континуирану издају основне поруке да се вјерници клоне насиља и злочина. Вјерски ратови, репресивни радикализам цркве, вријеме инквизиције, прогони јеретика и нехришћана, насиље које је вршено „у име бога”, практично ће обезвриједити темељне догме и основно учење Хришћанства. Тиме ће црква својим лицемјерним поступањем ставити у сумњу своје духовно припадништво вјери коју проповиједа. Зато се исувише често намеће закључак да су многи представници цркве атеисти а само формално теисти и припадници вјере коју представљају.

Због забране опирања злу, хришћанско учење, са становишта друштвеног прогреса, трпи критику јер га спутава или онемогућава. Пасивност води само одржавању постојећег стања ствари без перспективе у боље сјутра на „овом” свијету. Хипотетичка порука да ће бити боље на „другом”, не задовољава савременог човјека. За атеисте, ово је илузија а од илузије се не може живјети. Само је једна шанса и могућност да се живи и то треба да буде што боље а да би се то остварило људи се морају борити за свој третман јер власт никада не приступа добровољно друштвеним промјенама које означавају просперитет већине. Атеисти чак истичу тезу да је овако конципирано вјерско учење само у функцији добра и просперитета тлачитеља који на овом свијету кушају све његове ужитке, остављајући сиромасима и друштвено хендикепираним бољитак на оном.

Лишивши се Бога и његовог учења, савремени човјек се лишио моралних предрасуда и тиме себи дао слободу и право на побуну. Пошто побуна значи негирање, немирење и конфронтацију, чак и злочин, ако се њиме постиже постављени циљ, побуна није хришћанска категорија. Она је негација и издаја Хришћанства јер негира Бога негирајући његово учење, често настојећи да га надомјести што је био случај са комунизмом.

Међутим, као што је речено, побуна лишена атрибута злочина и суровости, сразмјерна величини и друштвеној оправданости свог циља, представља неминовно напредак друштва без обзира што се спроводи револуционарним средствима. У том контексту крилатица побуњеника: ми се боримо, дакле, ми јесмо, добија своје оправдање и на личном и на друштвеном плану.

Побуна која се касније остварењем дијела својих циљева дегенерише, ослободивши све своје негативне набоје, не смије уживати друштвену афирмацију. Тада се ради о обичној смјени власти без измјене у етици владања. Првобитно постављени циљеви се забораве а парада нових лажи и политичких смицалица замјењује оне старе.

Анархизам и побуна

Побуна означава непристајање на status quo и могла би се артикулисати као замјена постојећег са новим моралом који је етички супериорнији па стари ваља протјерати. Међутим, побуна може представљати и захтјев за повратак старом, традиционалном, моралу уколико постоји незадовољство текућим. Тада би се радило о жељи за континуитетом који је непотребно поремећен. Нова власт и њен нови морал су изневјерили старе вредносне судове већине или групе која се буну, па се треба вратити на старо. Обично се ради о жељи за санирањем лоших последица које су проузроковале нове власти освајајући власт најчешће пучем или успјелом побуном. Пошто су традиционални морални судови изневјерени, побуна пледира на повратак традиционалним вредностима.

Побуна, сама по себи, није прогресивна ако нијесу прогресивни њени циљеви, често и средства. Ако она представља насиље са којим се осваја власт, а и та власт се показала недемократском и терорском, сврха побуне у њеном етичком смислу и значењу није постигнута. Зато побуна са својим резултатима и средствима која су послужила да се допре до циља може представљати замјену једног зла новим, некада још већим, па се повратак на старо показује као друштвено оправдан, те побуна добија свој морални легитимитет.

И побуна због побуне губи свој морални и рационални кредибилитет. Тада се она своди на Сен-Жистову тезу да „нико не може недужно краљевати“, чиме се ставља свака власт, без обзира каква она била, на оптуженичку клупу.

Власт као институцију треба побуном рушити и како закључује Нечајев „наше је посланство да уништавамо а не да градимо”. Оваква анархистичка теза негира државу, негира свако организационо устројство друштва а да притом не даје никакво рационално и интелектуално оправдање рушилачким стремљењима анархизма.

Побуна због побуне, рушење због рушења, убиство због убиства, мото је Нечајева и анархиста. Он оснива „Друштво сјекире” и одређује његова милитантна правила која дозвољавају издају пријатеља, лаж и хипокризију, убиство најближих и негирање живих. Заснива убилачки поредак уништења гдје је све допуштено и гдје је човјек само средство: „За тијело једино силу, за душу лаж”, чиме постаје претеча комуниста. Убити представника власти без обзира шта он и како радио, чак жртвујући свој живот, начело је „Друштва сјекире” и етичких начела на којима се темељи. „Није ријеч о праву, него о нашој дужности да све уклонимо што смета нашој ствари”, даљњи је њихов етички кредо. Љубав и пријатељство су прогнани јер је све подређено циљу уништења. „Све је допуштено”, рационални је мото Нечајева.

Ни „Катихизис револуционара” не пати много од сувишних моралних скрупула. Индивидуални и групни тероризам се препоручује као потреба и морални чин. Лична жртва је само потврда оданости „вишем” циљу који се постиже уништењем, јер како је казао Херцен, „уништење старог јесте рођење будућности”.

Главни идеолог анархизма у Русији, Бакуњин, заговарајући страствено идеју уништења, еуфорично наводи да је разарање „светковина без почетка и краја”. Њему се треба посветити и жртвовати. Управо слично резонује Курдерој који прижељкује да баци бакљу на очеву кућу и тиме доживи катарзу „спасиоца”. Отров, нож, омча и слично су средства која без предрасуда скрупулозних треба употребити да би се трула и поквареначка власт понизила и уништила. Зато је препоручљиво побити њене представнике, симболе и персонификацију њихове моћи а потом начела на којима она почива.

Комунизам и побуна

Иако је марксизам као идеолошка подлога комунизма обећавао Рај на земљи, слободу за све, узимање према потребама, те нестанак државе и експлоатације, прокламације се нијесу оствариле. Све је остало на нивоу политичке декларације да би завладао култ насиља и нитковлука што је, како луцидно закључује професор Слободан Томовић, његова „основна конструкциона грешка коју нијесу могле исправити никакве будуће реформе”.⁸

Друга ознака система је морални релативизам којег је идеолошки инаугурисао један од његових твораца – Лењин који је на овом плану

⁸ Томовић, С.: *Онтолошки гријех тоталитаризма*, „Јустисија” бр. 4, јул-август 1991.

одредио да „треба бити спреман на све жртве, употребијести ако је потребно сва ратна лукавства, химбу и незаконита средства, бити одлучан у скривању истине...”. Он је такође препоручивао „револуционарно кршење закона”, што ће са усхићењем прихватити остале комунистичке вође и увести безаконе као систем владавине. И југословенски Маршал је са забринутошћу констатовао да се, превише за његов укус, судије „држе закона као пијани плота”.

Комунизам као друштвени поредак и систем власти брише разлику између морала и неморала и заводи диктатуру пролетаријата, што значи већине над мањином, а то је индикација која води побуну. Власт сачињавају „професионални револуционари”, махом необразовани, без културне и социјалне генезе, што код њих изазива снажан анимозитет према интелектуалцима и старим грађанским породицама, због чега су они, више од осталих, изложени сваковрсним прогонима све док не постану „морално политички подобни”, што је за честите сраман квалификатив.

Комунизам као идеологија је конципиран да траје вечно па је против сваког реформизма а посебно побуне. Чак се брутално прогоне и фракције, што искључује и сваку помисао на радикалније промјене. Иако се протежира револуција, до нивоа неукуса, и о њој стално говори, и сама помисао на њу представља смртну опасност која доводи до егземпларних прогона и кажњавања. „Тежећи некој врсти апсолутне духовне униформисаности у мишљењу и културним дјелатностима и радећи на томе да се добије квалитет живота по аналогiji са животом термита и пчела, створен је узоран систем, релативно једноставно концентрисаног управљања који више одговара инсектима него људима.”⁹

Комунизам као озакоњено насиље представља тиранију, мрачњаштво и негирање човјекове личности, премда се стално позива на срећу и хуманизам, закон и правду, слободу и истину. Све је ово имало неку своју дијаболичну животну логику јер се сталним понављањем неистина ишло на стварање „људи-термита”, како то луцидно закључује професор Томовић. Са њима је лако управљати јер су изгубили индивидуалност и интегритет због чега су постали сугестибилни и подложни свакој врсти манипулације и мирења.

„Историјски гледано, покрет је ступио на сцену насиљем, револуцијом у октобру 1917. године сходно изграђеном теоретском моделу према дјелима К. Маркса. Овом се теоријом хтјела опозвати: култура, религија, наука, историја – све докле досеже човјеково памћење. Постављен је врховни идеал: отпочети живот изнова као да раније ничега није било. Развити нови вид живљења на крхотинама претходног начина са претензијом на научно и опште важење једне круте социјалне доктрине која је изграђена за све прилике и која нуди тотална објашњења за прошлост и апсолутну визију за будућност. Тиме је и сама доктрина

⁹ Томовић, С.: *Педесет узрока пропасти комунизма*, „Јустисија” бр. 4, јул-август 1991, стр. 7.

изгубила способност прилагођавања, осудивши на пропаст саму себе и уједно покрет који је на њој настао”.¹⁰

И сама крилатица о диктатури пролетаријата, покварењачки интонирана да заведе неуре, говори о тиранији која вапи за побуну. И најмања непослушност или повреда крутих идеолошких канона се немилосрдно санкционише. Чак је и најинтимнији став под будном контролом свевидећег полицијског апарата јер „револуција” и „револуционари” воле само човјека који то није и који је своје вредносне судове уподобио владајућем идеолошком моделу.

¹⁰ *Ibid*, стр. 6.

Проф. др Драган Милков
професор Правног факултета у Новом Саду

О УПРАВНОМ УГОВОРУ

1. Опште напомене

Основна делатност државне управе се састоји у издавању једностранних заповести другим субјектима и вршењу материјалних радњи принуде. Међутим, управа не делује увек и само једнострано, већ често са појединцима и организацијама закључује двостране правне акте, споразумева се са њима. Већина таквих „споразума“ представља уговоре.

„Према традиционалном схватању уговор је сагласност воља два или више лица којом се постиже неко правно дејство”.¹ Чињеница да се управа може појавити као уговорна страна, што никад нигде нико није оспоравао, отвара питање да ли постоји једна посебна категорија уговора, који би се по свом правном режиму разликовали од „обичних” – приватноправних – уговора?² У случају позитивног одговора, ако се прихвати егзистенција управних уговора, мора се одредити који су то критеријуми по којима се они могу дефинисати и разликовати од приватноправних уговора.

Различите околности које постоје у појединим државама наводиле су правну теорију и јуриспруденцију да прихвате постојање посебних управних уговора. Пре свега, извесни уговорни односи управе су подвргнути посебном правном режиму, различитом од оног коме су подвргнути приватноправни уговори. С друге стране, у неким земљама, које познају и постојање посебног управног судства, решавање спорова насталих поводом одређених уговора може бити у надлежности управног или редовног суда. То намеће потребу разграничења између појединих врста уговора које управа склапа. Спорови из управних уговора се решавају пред управним судом, а спорови из приватноправних уговора пред редовним судом.³

У неким земљама појам управног уговора представља позитивно-правну категорију. Наиме, има држава у којима правни прописи извесне уговоре

¹ С. Перовић, *Облигационо право*, I, Београд, 1976, стр. 83.

² „Уговор у облигационом праву могао би се дефинисати као сагласност воља два или више лица којом се постиже неко облигационо дејство”. (С. Перовић, *ibid.*)

³ То је случај у Француској, Шпанији, Немачкој, Аустрији и другим земљама.

изричито квалификују као управне уговоре и подвргавају их посебном правном режиму.⁴ Међутим, мали је број таквих земаља. У већини случајева је карактер појединих уговора одредила судска пракса.

Основни проблем у тражењу одговора на питање да ли постоје управни уговори и, ако постоје, у чему су специфични, везан је за чињеницу да постоје бројне разлике у позитивном праву појединих земаља. Оно што се у једној земљи сматра типичним управним уговором, у другој земљи се сматра приватноправним уговором.⁵ Према томе, апстрактан одговор на питање о егзистенцији и специфичностима управних уговора није могуће дати. Потребно је узети у обзир све конкретне околности и потребе одређених земаља, њихово позитивно право и судску праксу.

У теорији и пракси појединих земаља постоји толико разлика у погледу управног уговора да је готово немогуће утврдити неке генералне и општеприхваћене критеријуме. Начелно се могу само констатовати различити правци размисљања појединих аутора, који су, свакако, условљени позитивним правом одређених земаља.

Једна група аутора сматра да се делатност управе никада не може састојати у склапању уговора, без обзира на то да ли су приватноправни или управни. Они сматрају да управа увек делује само на једностран начин, чак и у оним случајевима када се тражи сагласност појединаца.⁶ Према другом схватању, акти управе су увек једностранни, па управни уговори ни не постоје,⁷ али се дозвољава могућност да управа учествује у склапању приватноправних уговора.⁸ То је углавном схватање италијанске теорије.⁹

Према трећем схватању, управа може доносити једностране правне акте, закључивати управне уговоре и преузимати уговорне обавезе према правилима приватног права.¹⁰ Међутим, у оквиру овог схватања има пуно различитости, посебно у погледу тога како разликовати ова три различита вида делатности управе.

Најзад, има аутора који сматрају да је делатност управе увек јавног карактера те да она увек заснива јавно-правне односе: или је у питању јед-

⁴ То је случај са Португалијом у којој је Управним законом из 1940. године (чл. 815) прецизно одређено који се уговори сматрају управним уговорима (уговори о изградњи или концесији за извођење јавних радова, о концесији јавне службе, о снабдевању и услугама јавне службе), а и немачки Закон о управном поступку из 1976. године садржи дефиницију и посебне одредбе о јавноправним уговорима.

⁵ Тако, рецимо, уговори који се у Француској сматрају управним (уговор о извођењу јавних радова, о снабдевању, о вршењу службе, о јавном зајму) у Италији се сматрају приватним уговорима.

⁶ Тако Otto Mayer, *Deutsches Verwaltungsrecht*, I, Leipzig, 1895, стр. 98.

⁷ То је углавном случај са старијим италијанским ауторима, као што су Presutti, *Istituzioni di diritto amministrativo italiano*, т. I, 3. издање, 1931, стр. 196; Vitta, *Diritto amministrativo*, т. II, 2. издање, Torino, 1937, стр. 537; али се такво схватање налази и код послератних италијанских аутора као што су Zanobini, *Corso di diritto amministrativo*, т. I, Milano, 1942, стр. 143; Ranelletti, *Teoria degli atti amministrativi speciali*, 7. издање, Milano, 1946, стр. 143.

⁸ Vitta, т. II, стр. 537; Ranelletti, *op. cit.*, стр. 9; Zanobini, т. IV, стр. 359.

⁹ И у новијој италијанској теорији се не говори о управним уговорима, већ о уговорима јавне управе („contratto delle amministrazioni pubbliche“). При томе се истиче да се уговори управе могу поделити у три категорије: у прву спадају обични уговори; у другу посебни уговори који произлазе из посебних области приватног права; а у трећу групу спадају уговори са јавним циљем („ad oggetto pubblico“). У закључивању ове треће врсте уговора може учествовати само јавна управа (Giannini, *Diritto amministrativo*, II, Milano, 1988, стр. 790).

¹⁰ Ово схватање је готово општеприхваћено у француској правној теорији, а има пуно присталица и у Шпанији. При томе је и у јужноамеричким земљама, а чак и у Италији се могу пронаћи старији аутори који деле ово мишљење (Forti, Raggi, Camelutti).

нострана активност која се манифестује кроз доношење управног акта или, с друге стране, ако су у питању двострани правни односи, онда је реч о закључивању управних уговора. Тиме се негира могућност управи да заснива грађанско-правне односе.

Због свега наведеног, готово је немогуће успоставити иоле сврсисходан систем различитих схватања о појму управног уговора, а чак и претходно наведено представља мали и потпуно поједностављен исечак стварности. Једини рационалан приступ, по мом мишљењу, јесте приказати схватање најистакнутије управно-правне школе, земље творца и управног права и управних уговора – Француске. Исто тако, биће приказано и схватање управног уговора у земљи чија је правна теорија имала увек великог утицаја у области управног права, а то је Немачка.

2. Управни уговор у француској теорији и пракси

У оквиру праксе француског Државног савета (која је изнедрила целокупно управно право), развио се временом појам управног уговора. Наиме, захваљујући схватању „врховног управног суда“ Француске, у овој земљи је општеприхваћено постојање нечег „трећег“, између управног акта и уговора. Поред доношења управних аката, управа учествује у закључивању две врсте уговора. Једну врсту чине уговори приватног права, где управа иступа као сваки појединац (како каже Валин: „ко може више може и мање“),¹¹ а другу уговори којима се одступа од правила приватног права, специфични уговори, који се називају управним уговорима („*contrat administratif*“).¹² Но, чак и приватно-правни уговор који склапа управа, увек може лако постати управни уговор, уколико садржи неку клаузулу којом се дерогира примена приватног права.¹³

Разлике које постоје између обичних и управних уговора, обично се не налазе у унутрашњим својствима управних уговора, него у ангажованом интересу. „Има један битан елемент који се не среће код односа појединаца: ови уговори су закључени ради функционисања једне јавне службе“.¹⁴ Циљ ових уговора је другачији од осталих уговора, јер је циљ управних уговора да се омогући или олакша вршење јавне службе. У том смислу, једини интерес о коме се води рачуна приликом склапања управних уговора је општи интерес.¹⁵

Како истичу скоро сви француски аутори, управни уговори никада нису у потпуности регулисани правилима управног права. У правном режиму управних уговора се може разликовати увек оно што је заједничко и оно у чему се разликују од обичних уговора. Ово даје озбиљан аргумент оним ауторима (а то обично нису Французи, осим Дигија), који сматрају да су, истина, у питању уговори који се разликују од осталих уговора, али то не даје право на разликовање неке посебне категорије управних уговора.

Основне разлике у правном режиму управних уговора су у томе што у односу на обичне уговоре, где странке уживају потпуну једнакост, државна

¹¹ M. Waline, *Traité élémentaire de droit administratif*, Paris, 1951, стр. 563.

¹² Уп. A. de Laubadère, *Traité élémentaire de droit administratif*, I, Paris, 1963, стр. 279; J. Rivero, *Droit administratif*, Paris, 1962, стр. 98.

¹³ M. Waline, *op. cit.*, стр. 564; Debbasch дефинише управне уговоре као уговоре управе који се не склапају под условима приватног права, већ под условима који дерогирају његову примену (*Institutions et droit administratif*, 2, Paris, 1978, стр. 156).

¹⁴ G. Jèze, *Les principes généraux du droit administratif*, III, Paris, 1926, стр. 297.

¹⁵ Laubadère, *op. cit.*, стр. 282.

управа има одређене прерогативе и обавезе везане за остваривање општег интереса. Како се истиче, механизам стварања уговорних обавеза остаје исти. И приликом склапања управних уговора постоји сагласност воља и у тој фази управни субјекти немају већа овлашћења и погодности од оних које имају обични саговорари.¹⁶ Но, док код уговора приватног права постоји потпуна аутономија воља странака, код управних уговора воља управе никада није слободна, већ је увек детерминисана јавним интересом.¹⁷ Даљи ефекти склопљеног управног уговора су различити и обележени једнакошћу странака.

Специфичности управних уговора у односу на приватно-правне уговоре се у Француској своде углавном на следеће:

1) *Једна од уговорних страна је државни орган.* Ова специфичност је елиминаторног карактера, представља нужан, али не и довољан услов за одређење управног уговора. Наиме, никада се не може говорити о управном уговору уколико су обе уговорне странке појединци, тј. минимум је да једну странку представља државни орган. Но, има уговора у чијем закључењу учествује управа, а нису управни уговори. Тако је судском праксом у Француској уобичлено схватање по коме управне уговоре не представљају уговори који за циљ имају управљање у приватном домену; чији је предмет искључиво финансијског карактера; начелно, сви уговори чији је предмет ван домена јавних служби и уговори усмерени вршењу јавне службе, али саговорар не учествује у управљању управном јавном службом („service public administratif”).¹⁸

Правним прописима су одређени државни органи који су надлежни за закључивање управних уговора и они немају слободу избора да ли ће закључити обичан или управни уговор. Исто тако, они нису потпуно слободни ни у избору друге стране. Тако, приликом закључења уговора може бити предвиђен један од поступака: јавно надметање („adjudication publique”) на основу кога се мора аутоматски изабрати најјефтинија понуда; прикупљање понуда („appel d’offres”) на основу које се не мора склопити уговор са странком која нуди најнижу цену, већ се може прихватити оптимална понуда имајући у виду све елементе; непосредна погодба („le marche de gré à gré”), једини случај где управа ужива пуну слободу (бар формално посматрано).

2) *Управни уговори се склапају у специфичној форми,* различитој од обичних, приватно-правних уговора. Никада се не склапају усмено, а већ из назива уговора се види да је у питању управни уговор.

3) *За управне уговоре важи могућност једностране измене.* У току извршења уговора управа је овлашћена да једнострано мења обавезе друге стране, било тако што ће јој их повећати или смањити. Услов је да за то постоји општи интерес, односно да је таква промена проузрокована због прилагођавања вршења службе новонасталој ситуацији. Друга странка је заштићена тако да не може претрпети финансијску штету, односно да јој се повећане обавезе морају у одговарајућој сразмери надокнадити. Новија француска правна доктрина покушава да врши разликовање између ове једностране измене уговора и измене применом теорије „управног ризика” („la théorie du fait du Prince”).¹⁹ Тако се наводи да су у питању само промене у

¹⁶ M. Waline, *op. cit.*, стр. 557.

¹⁷ J. Rivero, *op. cit.*, стр. 103.

¹⁸ M. Waline, *op. cit.*, стр. 563.

¹⁹ Уп. исто, стр. 559; Rivero, стр. 111 ff; Laubadère, стр. 311 ff; F.P. Bénéoit, *Le Droit administratif français*, Paris, 1968, стр. 635 ff.

условима извршења и да се те промене не супротстављају директно уговорним одредбама. Исто тако, истиче се да те промене може вршити само онај орган управе који је закључио уговор. Странка је и у овом случају финансијски заштићена.

4) У односу на извршење уговора постоје такође одступања од правила приватног права. Управа има одређене прерогативе према другој странци који су лимитирани једино финансијском равнотежом. Управа има овлашћење било да непосредно управља извршењем уговора или да обавља контролу извршења.

У случају неизвршења обавеза из уговора јављају се различите ситуације. Уколико постоји кривица управе друга странка не може изјавити приговор неизвршења обавеза, као што је то случај код обичних уговора, ни обуставити извршење својих обавеза. Напротив, обавеза странке остаје на снази, једино може пред управним судом тражити накнаду штете, а у случају „тешких грешака“ управе („de faute très grave“) може тражити раскидање уговора.²⁰

Ако се догоди да странка не извршава своје обавезе, управа је овлашћена да предузима мере усмерене на извршење уговора, и то без претходног обраћања суду ради добијања извршног наслова. Главне мере су: материјалне санкције (пенали или накнада штете), извршење преко трећих лица уз обавезу странке да плати ове трошкове²¹ и, на крају, раскидање уговора без обавезе управе за икаквом накнадом штете. Но, поред свих ових мера, управа се може обратити и суду са захтевом за накнаду штете.

Оно што је правило у приватном праву, у режиму управних уговора је изузетак. Наиме, ако у току извршења уговора дође до економских поремећаја услед којих је отежано извршење уговора, односно води „пропасти“ странке („la ruine du contractant“), управа ипак може одржати уговор, с тим што мора учествовати у сношењу трошкова. Оправдање за овакво решење се налази у значају уговора, односно у њиховом циљу који је усмерен на задовољење јавних интереса и омогућавање или олакшавање вршења јавне службе. То је тзв. теорија непредвидивости („la théorie de l'imprévision“), према којој су за настанак овакве ситуације битна три услова:²²

- да уговорне стране нису могле предвидети наступање поремећаја;
- да је поремећај наступио независно од воље странака; и
- да тај поремећај врши директан утицај на извршење уговора.

5) За управне уговоре је карактеристичан и специфичан начин решавања спорова. Наиме, спорови проистекли из управних уговора се не решавају пред судовима опште надлежности, већ пред надлежним управним судом и то у спору пуне јурисдикције.²³

6) Разлика између управних и обичних уговора тиче се и престанка важења. Као и код свих других уговора и управни уговори редовно престају да важе извршењем обавеза, истеком периода на који су закључени, поништавањем или укидањем или сагласношћу странака. Но, управни уговори

²⁰ J. Rivero, *op. cit.*, стр. 109.

²¹ Ова мера има много сличности са еквивалентним извршењем управног акта, као што уосталом и овлашћење управе да се сама стара о извршењу управних уговора, без обраћања суду, подсећа на извршење управних аката.

²² *Ibid.*, стр. 113.

²³ V. G. Jèze, *op. cit.*, стр. 298. До 1910. године спорови из уговора који се односе на функционисање локалне јавне службе су били у надлежности редовних судова. Тада је Државни савет, поводом случаја Терон, закључио да су и овакви уговори предмет управног спора (Диги, *Преображаји јавног права*, Београд, 1929, стр. 171).

могу престати да важе и на други начин, специфичан само за ову, посебну, врсту уговора. Тако управа може једнострано раскинути управни уговор у два случаја: као санкција (о чему је већ било речи), али и без икакве грешке странке уколико то изискује заштита јавног интереса. У овом другом случају странка има право на накнаду штете.

И поред ових, у теорији углавном прихваћених, ставова о разликама између управних и обичних уговора, у француском праву не постоје строги формални критеријуми за дефинисање управних уговора. То значи да се у сваком конкретном случају мора вршити анализа да ли је у питању управни или обичан уговор. Ситуација је лакша само за управне уговоре који су одређени законом („*les contrats administratifs par détermination de la loi*”), као што су уговори о извођењу јавних радова, уговори о продаји државних некретнина, уговори који се односе на окупацију јавних добара и уговори о изнајмљивању државних термалних извора.²⁴ Ван ових случајева, критеријуми за разликовање управних уговора су дело судске праксе и ту не постоји апсолутна сагласност.

Француска управно-судска пракса је утврдила три критеријума за разликовање управних уговора. То су странке, циљ уговора и клаузула о дерогирању приватног права („*clause exorbitante*”).²⁵

Први критеријум је елиминаторног карактера, јер то да управа буде једна од странака представља само нужан, али не и довољан услов. Други такође, јер ако циљ уговора није везан за функционисање јавне службе, није у питању управни уговор. Међутим, има и уговора са овим циљем којима се одриче атрибут „управни”.²⁶ Ситуација је јасна једино ако је циљ уговора непосредно вршење јавне службе. Трећи критеријум не дозвољава никакве сумње. У случају постојања клаузуле којом се дерогира примена правила приватног права, извесно је реч о управном уговору. Једини проблем је у томе што није прецизирано када се сматра да је једна клаузула дерогативна у односу на приватно право. Но, и ту је решење дала судска пракса. Сматра се да је то случај ако постоје клаузуле које искључују слободу странака или клаузуле који нису уобичајене за односе међу појединцима, јер је ангажован општи интерес.²⁷

Главни управни уговори у француском праву су следећи;

- уговор о извођењу јавних радова (*le marché de travaux publics*);
- уговор о саучествовању (*l'offre de concours*), којим се појединци или недржавне организације обавезују да учествују у обављању неке делатности управе новчано или у натури (јавни радови и слично);²⁸
- уговор о набавкама и служби (*les marchés de fournitures et de services*), којим се појединац обавезује на престације управы у роби (*fournitures*) или услугама, у другом случају;
- уговор о транспорту (*le marché de transport*);
- уговор о јавном зајму (*le contrat d'emprunt public*);
- уговор о служби (*le contrat de louage de service*), којим појединац изнајмљује своје личне услуге једном јавном органу;

²⁴ Vedel, стр. 336; Rivero, стр. 100.

²⁵ V. Benoît, стр. 595; Laubadère, I, стр. 283 ff; Vedel, стр. 324 ff; Rivero, стр. 101 ff.

²⁶ Тако је пресуђено у случају куповине калдрме за потребе одржавања јавних путева – одлука Државног савета од 31. јула 1912. године у случају „*Sté des granits porphyroïdes des Vosges*” (према Long, Weil, Braibant, *Les grands arrêts de la jurisprudence administrative*, Paris, 1978, стр. 103).

²⁷ V. Rivero, *op. cit.*, стр. 102.

²⁸ G. Jèze сматра да је у овом случају реч о једностраном управном акту, а не о управном уговору (III, стр. 426).

– уговор о концесионираној јавној служби (la concession de service public). Овом уговору је, међутим, оспораван уопште уговорни карактер, па је сматран законом у материјалном смислу.²⁹ Диги је овај уговор сматрао тзв. законом – конвенцијом. Она има, истицао је овај аутор, уговорних елемената, јер јој претходе преговори, односно споразум између управе и концесионара. То су одредбе које се односе на финансијску страну. „Али овакве одредбе сачињавају у ствари најнезнатнији део акта о концесији. Већина одредаба Услови концесије има сасвим други карактер: оне имају за предмет прописивање услова под којима треба да се врши јавна служба (...). С друге стране ове одредбе одређују услове под којима ће се публика користити дотичном службом (...). Најзад, код већине уговора о концесији налазе се одредбе које утврђују максимум радног времена за раднике и намештенике, минимум наднице, стварају пензионери фонд и према томе представљају један правилник у правом смислу речи”.³⁰

Поред ових уговора, који се најчешће помињу и срећу, постоје и тзв. „безимени” уговори управног права (les contrats innomés).³¹

3. Немачко схватање јавноправних уговора

Немачка правна доктрина је доста дуго пружала отпор теорији управних уговора, тако да се овом институцијом није ни бавила у једнакој мери као што је то случај у Француској. Вероватно је то, између осталог, заслуга и човека који се сматра утемељивачем немачког управног права – Ото Мајера. Наиме, Ото Мајер је био противник концепције о постојању посебних, – јавноправних – уговора, јер држава, по њему, увек издаје само једностране наредбе.³² Поред тога, немачка судска пракса није била јединствена у погледу постојања управних уговора. Међутим, било је и аутора који су доста рано признавали егзистенцију управних уговора, иако се мора признати да су то били само усамљени покушаји. Један од таквих је био и Апелт, творац једне од првих студија о овом проблему, који је резонувао логиком *a maiore ad minus*. Наиме, он је истицао да ако воља државе „може да нормама које доноси веже не само оне који су потчињени њеној власти, већ и саму себе, мора јој се доделити мања способност, која је имплицитно садржана у аутономији, да самостално уговорним путем преузме јавноправну обавезу”.³³ Тек педесетих година овог века се у Немачкој шири дискусија о управним уговорима. 1958. године су се скоро истовремено појавиле три студије о овом проблему, чији аутори полазе од претпоставке о постојању посебних управних (јавноправних) уговора.³⁴ Од тада се у немачкој теорији јављају бројни радови посвећени овом питању. Но, још увек има и оних који посвећују монографије доказивању да посебни управни уговори не постоје.³⁵

²⁹ G. Jèze, *Cours de droit public*, Paris, 1921, стр. 61.

³⁰ Диги, *Преображаји јавног права*, стр. 136.

³¹ V. Rivero, *op. cit.*, стр. 99.

³² Otto Mayer, *Deutsches Verwaltungsrecht*, I, Leipzig, 1895, стр. 98.

³³ W. Appelt, *Der verwaltungsrechtliche Vertrag*, 1920. (репринт из 1964), стр. 51. На општи начин је још Лабанд давно пре тога тврдио да држава, као владалац, може употребити било коју правну форму коју сматра корисном (*Archiv für öffentliches Recht*, Bd. 2, 1887, стр. 159).

³⁴ M. Imboden, *Der verwaltungsrechtliche Vertrag*, 1958; J. Salzwedel, *Die Grenzen der Zulässigkeit des öffentlich-rechtlichen Vertrags*, 1958; K. Stern, *Zur Grundlegung einer Lehre des öffentlich-rechtlichen Vertrages*, *Verwaltungs Archiv*, Bd. 49, 1958, стр. 106 ff.

³⁵ M. Bullinger, *Vertrag und Verwaltungsakt*, Stuttgart, 1962.

Као и у многим другим областима, у Немачкој су све дилеме разрешене кроз делатност законодавца. Прекретница је наступила са појављивањем нацрта Закона о управном поступку из 1963. који је садржао одредбе о „јавноправном“ уговору. То је у великој мери утицало на правну теорију и праксу. Одредбе о управном уговору нису претрпеле значајније измене ни са усвајањем Закона о управном поступку из 1976. године, који је овај институт озваничио и одредио му посебан правни режим.

За разлику од Француске, у Немачкој се ова врста уговора назива јавноправним уговорима и то представља немачки позитивно-правни термин, при чему поједини аутори говоре и о управно-правним³⁶ и управним уговорима.³⁷

Према законској дефиницији, јавноправни уговор је уговор којим се стварају, мењају или укидају правни односи у области јавног права.³⁸ Према томе, јавноправни уговор се у Немачкој разликује од приватноправних уговора пре свега по свом предмету (правни однос у области јавног права).³⁹ Но, поред тога је потребно да у закључењу уговора учествује државни орган и да је реч о примени норми управног права.

Главна особеност за дефинисање јавноправних уговора је, свакако, њихов предмет, јер органи управе могу бити странке и у закључењу приватноправних уговора. У том смислу је немачка теорија изградила одређене критеријуме за одређивање предмета управних уговора. Тако се тврди да је у питању управни уговор уколико служи извршењу управно-правних норми (нпр. уговор о експропријацији); уколико се уговором ствара обавеза за надлежни орган да донесе управни акт или врши ауторитативну службену радњу (нпр. издавање дозволе за градњу); уколико се односи на јавно-правне обавезе или овлашћења грађана (нпр. обавеза чишћења улице).⁴⁰ У спорним ситуацијама се као критеријум користи циљ вршења одређене престације и целокупни карактер уговора. То је случај са уговорима којима појединац преузима обавезу плаћања одређене суме да би надлежни орган вршио у његову корист извесну делатност.⁴¹

У немачкој теорији се разликују две врсте управних уговора. То су координациони и субординациони управни уговори („koordinationsrechtliche und subordinationsrechtliche Verträge“).⁴² Координациони управни уговори су такви који се склапају између два равноправна субјекта. То се посебно односи на уговоре између два управна субјекта, ван вршења управне делатности (нпр. уговор између две општине о одржавању пута)⁴³, али поједини аутори истичу да то може бити и уговор између два појединца уколико се односи на јавноправна имовинска права и обавезе.⁴⁴ Субординациони управни уговори су такви којима се успостављају односи надређености и подређености, из-

³⁶ Тако нпр. Н. Ј. Wolff, *Verwaltungsrecht*, I, 1965, стр. 248.

³⁷ Н. Maurer, *Allgemeines Verwaltungsrecht*, 1982, стр. 264.

³⁸ Закон о управном поступку СР Немачке од 25. маја 1976, § 54.

³⁹ Истоветна формулација („у области јавног права“) се у Немачкој користи и за одређење управног акта.

⁴⁰ Н. Maurer, *op. cit.*, стр. 267.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Уп. Н.У. Erichsen, W. Martens (редакција), *Allgemeines Verwaltungsrecht*, 1981, стр. 255; Maurer, *op. cit.*, стр. 268; Wolff, *op. cit.*, стр. 248–249.

⁴³ У Немачкој се тако управним уговором сматра државни уговор о додељивању дозвољеног броја студената за упис на студије.

⁴⁴ Тако Wolff, *op. cit.*, стр. 249.

међу управе, с једне, и с друге стране.⁴⁵ Овакви управни уговори замењују управни акт, али понекад са њим немају никакве везе.⁴⁶

Јавноправни уговори се у Немачкој увек закључују у писаној форми, изузев ако је правним прописима изричито предвиђена друга (усмена) форма. У принципу и за јавноправне уговоре важе исти разлози ништавости који су предвиђени грађанским закоником. Међутим, поред тих разлога, за субординационе уговоре су предвиђени и посебни разлози ништавости који не постоје код обичних уговора.⁴⁷ За јавноправне уговоре је предвиђена и посебна могућност прилагођавања („Anpassung“) промењеним околностима, као и отказа.

4. Управни уговор и југословенско право

Управни уговори у југословенском правном систему, доктрини и пракси нису никада заузимали готово никакво место, а таква је ситуација и данас. Чак ни у Србији пре 1918. године није био изграђен посебан појам управног уговора, иако је српско право било под великим француским утицајем. Но, уговори које је управа склапала сматрани су обичним – приватноправним – уговорима. Стога је било врло мало аутора (тако је и данас) који су се озбиљније, на систематски начин, бавили овим проблемом. Шта више, могло би се рећи да ова институција не само да измиче пажњи југословенске правне теорије, него да јој у великој мери није уопште ни позната. Посебне чланке посвећене управном (административном) уговору објавили су Љубомир Радовановић,⁴⁸ и Данило Данић.⁴⁹ Поред тога, Лаза М. Костић је у свом уџбенику административног права разликовао административне уговоре, под којима је подразумевао приватно-правне уговоре које закључује држава или јавна корпорација и јавно-правне уговоре, посебну врсту двостраних аката управе, којима се заснивају, мењају или укидају јавно-правни односи.⁵⁰

Од савремених аутора, овим проблемом се готово једини бавио Драгаш Денковић, чији монографски чланак на ову тему представља усамљени пионирски покушај да се пружи компаративни преглед о управном уговору у појединим земљама и код нас.⁵¹ Овај аутор, углавном усмерен француским поимањем овог проблема, залаже се за увођење управних уговора и у наш правни систем, односно сматра да такви уговори и код нас постоје. „Површном анализом извесних текстова можемо одмах уочити да фактички и

⁴⁵ Постојање ових управних уговора је на необичан начин решено Законом о управном поступку (§ 54, друга реченица), тако што је предвиђено да органи могу „уместо да донесу управни акт, склопе јавноправни уговор са истим субјектом коме би могли издати управни акт“.

⁴⁶ Као примери субординационих уговора се наводе уговори из области грађевинског права, уговор о накнади за експроприсану имовину, уговор о коришћењу јавних површина и сл.

⁴⁷ Ти разлози су предвиђени ставом 2, § 59. Закона о управном поступку и крећу се од разлога који би могли представљати основ за ништавост управног акта са одговарајућом садржином, до посебних случајева.

⁴⁸ Љ. Радовановић, *Управни уговор*, Архив, књ. XIII (XXX), 1926, стр. 181–192, 281–298.

⁴⁹ Д. Данић, *О административном уговору*, Споменица Мауровићу о његовој шестогодишњици, Београд, 1934, стр. 103–104.

⁵⁰ Л. М. Костић, *Административно право Краљевине Југославије*, II, стр. 41–48.

⁵¹ Д. Денковић, *Управни уговори и облигациони односи радних организација које врше јавна овлашћења*, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1–2/1970, стр. 45–72.

правно многе особине француског управног уговора познаје и наше право, иако немамо ни у позитивном праву ни у судској пракси посебан управни уговор, јер се сви спорови поводом уговора решавају по општим правилима Грађанског права (...)⁵² Након анализе тих текстова и позива на обазривост, Д. Денковић закључује да „(...) све то иде у прилог залагању да и код нас има места увођењу управних уговора, поготову кад и ми имамо управни спор који се може решавати и спором пуне јурисдикције”.⁵³ Нажалост, овај изузетно квалитетан и подстицајан чланак – монографија (заслужује то и по обиму и по квалитету), није у нашој стручној и научној јавности наишао на већи одјек.

Чињеница је да наше позитивно право не познаје институцију управног уговора, те да се сви уговори које управа склапа сматрају уговорима грађанског права. Међутим, не може се оспорити то да постоје извесни уговори у чијем закључењу учествују управа и јавне службе и који показују извесне специфичности. То могу бити специфичности везане за начин закључивања, обавезност склапања, умањење равноправности странака, начин престанка, могућност једностраног раскида, начин извршења и сл. Због тога што код нас не постоје управни уговори, у исту (тесну) постељу се смештају сви уговори, па чак и они чији је правни режим у великој мери измењен (тако би се нпр. могло расправљати о правном карактеру уговора о одржавању стамбених зграда из Закона о становању, уговора о закупу пословног простора). С друге стране, због непостојања управних уговора, поједини правни односи између управе и грађана се уређују управним актима, иако је реч о стварима које су мешовитог (ауторитативног и уговорног) карактера (нпр. дозвола о заузећу јавних површина има у себи много уговорних елемената, али се код нас издаје у форми управног акта, као што општине градско грађевинско земљиште продају на основу решења о уступању, а не уговора). Све то указује на потребу да се овом проблему посвети посебна пажња, изврши детаљна анализа различитих правних прописа и размисли о евентуалној могућности стварања ове специфичне врсте уговора.

5. Закључак

Управа ступа у правне односе са другим субјектима најчешће кроз издавање једностраних заповести у форми управних аката, али склапа и уговоре. Чињеница да се управа може појавити као уговорна страна, што никад нигде нико није оспоравао, отвара питање да ли постоји једна посебна категорија уговора, који би се по свом правном режиму разликовали од „обичних” – приватноправних – уговора?

Различите околности које постоје у појединим земљама, доводе до тога да апстрактан одговор на питање о егзистенцији и специфичностима управних уговора није могуће дати. Потребно је узети у обзир све конкретне околности и потребе одређених земаља, њихово позитивно право и судску праксу. У теорији и пракси појединих земаља постоји толико разлика у погледу управног уговора да је готово немогуће утврдити неке генералне и општеприхваћене критеријуме.

⁵² *Ibid.*, стр. 63.

⁵³ *Ibid.*, стр. 64.

Управни уговори представљају резултат француске јуриспруденције, односно делатности Државног савета. Веома рано је Државни савет прихватио да постоје посебни уговори које управа склапа, а који служе вршењу неке јавне службе. Из те основне карактеристике (циља склапања) произилазе све остале специфичности управног уговора (уговорне стране, специфична форма, могућност једностране измене, посебна правила о извршењу, начин решавања спорова, престанак важења).

Немачка правна доктрина је доста дуго пружала отпор теорији управних уговора, тако да се овом институцијом није ни бавила у једнакој мери као што је то случај у Француској. Тек педесетих година овог века се у Немачкој шири дискусија о управним уговорима. Права прекретница је, међутим, наступила са појављивањем нацрта Закона о управном поступку из 1963, који је садржао одредбе о „јавноправном“ уговору. То је у великој мери утицало на правну теорију и праксу. Одредбе о управном уговору нису претрпеле значајније измене ни са усвајањем Закона о управном поступку из 1976. године, који је овај институт озваничио и одредио му посебан правни режим. Према законској дефиницији, јавноправни уговор је уговор којим се стварају, мењају или укидају правни односи у области јавног права.

Што се тиче југословенског права, управни уговори нису никада били присутни у законодавству, па им ни правна теорија није посвећивала већу пажњу. Међутим, и код нас се могу уочити одређени правни односи између управе и јавних служби са појединцима и правним лицима који упућују на карактеристике управних уговора. У сваком случају, ово питање заслужује посебну анализу.

КРИТИКА ПРАВНЕ ПРАКСЕ

БАНКАРСКИ „ПОКРЕТ ОТПОРА“

Веровало се да је врхунац безакоња једног система достигнут оног момента када су једним законом стављени ван снаге сви други закони.

Али, суморни сплет обрнутих пропорција и замењених вредности показује да је праг апсурда практично недостижан, јер безакоње обилно храни оне који га подстичу, а један апсурд води у обиље других.

Једна од заблуда наше стварности било је веровање да законодавни мандат има само Скупштина, али став који штампамо у изворној верзији показује дубоку убеђеност одабраних субјеката да и њима припада ово право. Друкчије се не може објаснити самоувереност и сумарност одлуке по којој су банке и банкарџи свој интерес и своје компетенције надредили не само обичном смртнику – грађанину, већ и самој држави.

Банке очигледно сматрају да је ствар њихове воље, процене и спремности да ли ће извршити правоснажну судску одлуку или неће, а хладни језик моћи којим говоре потпуно апстрахује постојање суда и његове извршне органе, са прерогативима принуде који су им законом дати.

Став је заузет на заједничком састанку представника Народне банке Југославије, Службе за платни промет, Савезног министарства за финансије и Удружења банака Југославије 27. јануара 1994. године – а у вези регулисања отворених питања у платном промету након доношења Уредбе о новом динару.

Први став тачке 1. из поменутог става гласи:

„У вези извршавања судских налога по основу пресуда по обавезама у динарима и старим динарима, која су конвертована и изражена у новим динарима, заузет је став да Служба за платни промет не може извршавати овакве судске налоге, односно да не може извршавати налоге за плаћање обавеза банака у новим динарима.“

Не дуго иза тога, један од учесника овог састанка обратио се јавности речима да је ренесанса „зуровске“ бирократије у овом часу највећа препрека новим мерама, и да се све јавља у облику лобија, картела, који суштину Програма тумаче искључиво из свог угла.

Овоме коментар очито није потребан.

За паметне и очајне сасвим доста.

М.З.

УЗ НОВУ РУБРИКУ: ИЗ АДВОКАТСКОГ ДОСИЈЕА

Рубрици која се од овога броја појављује вероватно и није потребна класична пролегомена, јер наслов све говори. Уместо разлога „ЗАШТО ШТАМПАМО“, деликатније би било одговорити на питање „ЗАШТО НИСМО ШТАМПАЛИ“.

Али, то спада у сферу онога што је др Никола Воргић у прошлом броју назвао „АДВОКАТСКОМ СУДБИНОМ“ – када многе сјајне и префињене чињеничне и правне анализе остају затворене у корицама предмета и коначно изгубљене у прашњавим подрумима судских архива.

Ово је покушај да неке од њих буду сачуване, као наук и опомена, знак и путоказ.

Пре свега, за младе адвокате, којима ће драгоцену искуства стечена у АДВОКАТУРИ послужити као ослонац у свакодневном суочавању са дилемама и искушењима професије, али и као надахнуће у драматичним ситуацијама судских процеса – када се нађу усамљени за столом одбране.

Користиће, верујемо и другима, који у разним улогама и са различитим прерогативима учествују у кривичним поступцима да би се, колико је то могуће, избегле замке које доводе до онога што се скупним именом назива „СУДСКА ЗАБЛУДА“. Злочин је старији од закона, а неправда од суда. Али судска неправда проистекла из судске заблуде понекад је „тежи злочин од злочина о којем се суди“.

Коначно, послужиће и широј јавности, не само правосудној, у суочавању са појмом релативности правде, јер правда увек – не побеђује.

У судском процесу који је др Александар Маркићевић обрадио под насловом *Анатомија лажног признања* (која је део будуће публикације *Велике судске драме*, коју припрема др Светислав Мариновић, адвокат из Подгорице) Правда је свој узлет достигла само у томе што је мала кћерка трагичног актера ове драме добила прилику да изговори реченицу „Сада и ја имам тату“; све остало је неправда.

Судске неправде трају дуже од судских заблуда, и у томе је њихова трагичност. Али, можда ће ови редови, осматрени из једног новог угла

и савременске дистанце, након што су криминалисти, тужиоци и судије склопили досије и предмет послали у архиву, помоћи да се расветли неки од предмета у којима је истина остала скривена.

Ово је уједно и позив колегама на сарадњу.

Редакција ће објавити прилоге у предметима који су правоснажно окончани (*res iudicata*), који су засновани на судским доказима, садрже искуства и поуке из адвокатске професије и правосуђа – и који су дати у форми која је занимљива и јасна свима.

М. Здјелар

ИЗ АДВОКАТСКОГ ДОСИЈЕА

Др Александар Маркићевић

АНАТОМИЈА ЛАЖНОГ ПРИЗНАЊА

**(Записи о убиству студенткиње Вере Новковић
и суђењу Здравку Бркићу)**

Хиљаде и хиљаде људи оптеретили су главу лажним признањем (Монтен)

Време изриче правду и ставља све ствари на своје место (Волтер)

Нисам могао ни помислити да би недужна човека осудили на десет година. Да су невина човека осудили на пет година, то сам већ чуо, али на десет, то је ипак превише (Јарослав Хашек: *Доживљаји доброг војака Швејка*)

Осуда невиног је злочин тежи од злочина о коме се суди (А. М.)

Да ли је ово савршени злочин? Или, можда, само несавршена истрага? То су питања, недоумице и сумње, које ме обузимају и муче, док листам пожутеле стране досијеа и пишем ове записе.

Ни данас, после двадесет и три године од злочина, убиство лепе студенткиње Вере Новковић из Инђије, није расветљено. Нису добијени прави одговори на девет „златних питања“, која у криминалистици имају исти значај као Еуклидове теореме у геометрији. Шта више, нема одговора ни на главна питања: ко је убица, како је и чиме убијена и на који начин је доспела у воду бунара Ауто-мото друштва у Инђији, ова скромна и шармантна девојка. Није откривен ни мотив убиства. Све је остало у магли и тами. Драма злочина остала је без судског епилога, злочин је остао без кривца, а кривац је остао неоткривен и без казне. За криминалисте, то је једна „тамна бројка“.

Коначан расплет драме суђења, када је Здравко Бркић из Инђије, после хиљаду и три стотине дана и ноћи проведених иза решетака, ослобођен оптужбе за ово убиство, није бацио ни трачак светла на мистериозни злочин, а мрак и магла око њега постали су још гушћи.

„Најважнија ознака истинског признања, пише Водинелић Влада, еминентни професор криминалистике, јесте да оно представља одавање тајне... Једино кривац може да пружи податке о свим појединостима кривичног дела.“ Али, у овом случају пред суд је био изведен погрешан човек и његово изнуђено и лажно признање није могло да открије и разјасни најважније детаље злочина.

После бруталне полицијске рације у којој је привођено преко шест стотина људи и саслушавано уз аргументацију речи и батина, после жустре и брзоплете истраге која је трајала шест месеци и више од пет година суђења, као и након саслушања 46 сведока и више вештака свих струка и профила, и полиција и суд тапкали су у месту. Јер, они су све време млели празну сламу лажног признања, које је Здравко Бркић још у току истраге порекао. Једини блистави резултат овог маратонског суђења било је уклањање судских заблуда. Два пута је Здравко Бркић био осуђиван 15 и 10 година затвора због убиства које није починио, али трећа пресуда донела му је слободу.

И после свих заплета, изненадних обрта и епилога суђења, о самом убиству сазнало се оно што се знало већ на почетку преткривичног поступка, а то су две несумњиво утврђене чињенице:

Прво, да је 19. фебруара 1971. године Вера Новковић око 5,30 часова ујутро изашла из куће својих родитеља у Инђији и наумила да аутобусом отпутује за Београд и дође на Вишу педагошку школу, на којој је студирала. Није виђена на аутобуској станици, није се појавила на Вишој педагошкој школи, није се вратила кући увече по устаљеном обичају, ни касније. И друго, дана 29. октобра 1971. године око 11 часова радник Мишко Вимер, сишао је у бунар Ауто-мото друштва „Железничар“ у Инђији да би поправио пумпу хидрофора и, сав ужаснут, угледао је у води бунара леш непознате женске особе, која је убрзо од стране родитеља идентификована као студенткиња Вера Новковић.

Опис о овоме, са обиљем важних детаља, изложен је у пресуди Окружног суда у Сремској Митровици К-217/75 од 22. маја 1975. године, којом је оптужени Здравко Бркић ослобођен од оптужбе.

Овај део пресуде цитирамо дословно:

„Дана 19. фебруара 1971. године око 5,30 часова ујутро, Новковић Вера, иначе рођена 2. септембра 1950. године, напустила је кућу својих родитеља, која се налази у Инђији у ул. Виноградарској 18, да би аутобусом отпутовала у Београд на Вишу педагошку школу на којој је студирала. Она је у току те године живела код родитеља, а у Београд је ради студија путовала аутобусом.

Тога јутра са собом је понела једну фасциклу са црним пластичним корицама у којој је држала своје белешке и индекс. Време је тога дана било прохладно и влажно, али без падавина са просечним температурама око 8 CS, а најнижа је износила 3 CS, док је земља била влажна од кише која је падала дан раније, тако да је она била обучена у зимску одећу – зимски капут драп боје са црним крзеним оковратником, црну блузу и сукњу, а од веша који је уобичајен, и гумене гаћице – халтере са патентима – држачима чарапа, а испод њих обичне, док је на ногама имала обувене танке чарапе и зимске, као и чизмице.

Од када је тога јутра отишла од куће више се није враћала ни јављала, нити се о њој било шта чуло или дознало, па ни којим се правцем упутила од куће, ни докле је доспела.

Њен нестанак, пријавила је СУП-у њена мајка Новковић Евгенија, па је у Гласнику СУП-а од 12. маја 1971. године за њом објављена и потерница са основним личним подацима, фотографијом, личним описом и описом одеће.

Дана 29. октобра 1971. године у води бунара који се налази у дворишту Ауто-мото друштва „Железничар“ у Инђији, око 11 часова откривен је леш непознате женске особе, а од стране Вимер Мишка, радника АМД, коме је било наложено да у бунару поправи пумпу од хидрофора. Са водом из тога бунара снабдевао се АМД и поједини други околни корисници, као и оближња кафана „Вона via“. Тај се бунар налази у дворишту иза једне од зграда-радионица АМД.

Бунар је дубок 16,60 метара. На површинској бетонској плочи се налази метални вентилациони поклопац у виду пирамиде, само делимично видљив због околне траве и корова. Унутрашњост бунара је са две хоризонталне бетонске плоче преграђена на три дела, с тим што се на свакој тој плочи налази четвртасти отвор величине 0,80 x 0,80 метара са помичним металним решеткастим поклопцем, док пречник бунара износи 2,50 метара. У првом одељку налази се хидрофор, а у другом пумпа са електромотором. Оба дела су висока 4,20 метара и снабдевена сијалицом за електрично осветљење, с тим што се прекидач налази у првом. На једној страни ових делова бунара уграђене су металне лествице у виду „кланфи“. Од најниже хоризонталне плоче у бунару и отвору на њој до нивоа површине воде растојање износи 4,20 метара, а дубина воде 4 метра.

О проналаску леша у бунару одмах је обавештен СУП у Инђији, па је убрзо истражни судија Општинској суда у Инђији изашао на лице места и извршио увиђај. Тог дана је извађен леш из воде и утврђено је да се ради о лешу Новковић Вере. Леш и одећа на њему су већ биле у стању распадања, а уочене су и констатоване карактеристике: да је без зимског капута, да је сукња задигнута на горе и да се преко обе бутине налазе гумиране и обичне гаћице, да су копче од држача чарапа откопчане и да је десна рука завезана конопцем за леву ногу у пределу чизмице.

Истог дана леш је предат Заводу за судска вештачења у Новом Саду ради обдукције. Увиђај је настављен наредног дана када је омогућено да се испрпи вода из бунара. Пошто је испрљена вода из бунара у њему су пронађени остаци зимског капута са крзеним оковратником Новковић Вере, њен ручни часовник и новчаник са нешто новаца. Затим су још пронађена и извађена четири метална предмета-статора од динама електромотора, од којих су два имала завезано по парче већ иструлог конопца-канапа, те делови од две канализационе цеви и једангибањ.

На дан 24. децембра 1971. године поново је испрљена вода из истог бунара и тада су у муљу на дну нађени предмети: једно парче летве дужине 1 метра без карактеристика, једна омања марамица у стању распадања, један упаљач за цигарете, једно дугме бело-сиве боје са искиданим рупицама за провлачење конца, омањи део штофа, парче изолир траке и изолације за жицу, гумица слична онима за повезивање женске косе и никлован део украсне лајсне за аутомобил.

Истог дана истражни судија је нашао у дворишту АМД, а у непосредној близини WC два лимена сандука са поклопцем величине 0,80 x 0,60 метара, закључана катанцем, а између њих једангибањ са 4 листа за путнички аутомобил. Након тога на дан 8. јануара 1972. године извршено је ископавање керамичких цеви уграђених у одводну канализацију лимарске радионице АМД, то јест зграде која је најближа бунару, па је упоређењем и уклапањем делова две ископане керамичке цеви са она два дела керамичких цеви која су извађена из бунара са лешом, установљено да одговарају једни другима, то јест да су пре сечења представљале две целе керамичке цеви уобичајене фабричке дужине и пречника.

Приликом обдукције леша Новковић Вере установљено је, између осталог, да се леш „налази у стању одмаклих посмртних промена, које су развијене по типу сапонификације”, затим је установљен велики број прелома костију лобање, од којих су карактеристичне две рупичасте на левој страни – први на граници чеоне и леве темене кости величине 1,5 x 1 cm, а други у пределу леве темене кврге величине 2 x 1 cm с тим више уздужних пукотинских прелома и не истог типа велики полулучни прелом. Осим бројних прелома костију лобање, установљен је и прелом у пределу лука првог вратног пришљена, зупчастог наставка другог вратног пришљена, десне кључњаче и прва три ребра, с десне стране, уз саму кичму.

С обзиром на стање леша у време обдукције прави узрок смрти се није могао установити, нити се може приписати „једном и искључивом узроку”, а нађене повреде лобање су могле настати како заживотно тако и посмртно. Није се могло закључити ни у које време, ни којим су редоследом настали како нађени преломи костију лобање, тако и други констатовани преломи, нити да ли су настали истовремено. Ови преломи на лобањи, вероватније да су настали једнократним дејством тупог, тешког и јако замахнутог механичког оруђа са центром дејства у левом теменом пределу, али су могли настати како ударом тако и падом, с тим што је повредно оруђе лобање могло бити свако подесно тупо, тешко и јако замахнуто механичко оруђе које је деловало у вертикалном смеру на леву бочну страну, више с горње. Уколико су преломи лобање настали заживотно, сила која их је нанела највероватније да је довела до раздерине поглавине, што је у том случају проузроковало обилно крвавење. Да ли је Новковић Вера у време смрти била гравидна, такође се није могло установити.

Накнадном експертизом пронађени су трагови крви људског порекла на поткошуљи, сукњи и гаћицама Новковић Вере, али крвна група није могла бити установљена.”

Суд је савесно и свестрано оценио све доказе на основу којих је утврдио поменуте чињенице, а своје закључке је логички беспрекорно и животно уверљиво образложио, у своје јудикату.

Пре тога, првостепени суд је отклонио битне повреде поступка, које су настале у ранијем суђењу када су исказане противречности у налазу и мишљењу између вештака судскомедицинске струке др Милоша Тасића и др Миодрага Бучића. Вештак др Милош Тасић је тврдио да је нападач нанео Новковић Вери повреде „специфично формираним оруђем уске ударне површине, које је способно да пенетрира лобању” и да је тај предмет имао „једну хоризонталну димензију чији удар долази до изражаја после пенетрације шиљака”, а вештак др Миодраг Бучић да је у питању „дугуљаст и обличаст предмет као метална цев, дебео штап, колац и слично а да никако не долази у обзир шиљати предмет”. По мишљењу овог вештака „то сигурно није могао бити гibaњ који ми је приказан”.

Друга несагласност и разилажење је било у томе што је др Милош Тасић дао мишљење да повреда на глави Новковић Вере потиче од два удараца, а други вештак др Бучић Миодраг да је повреда настала од само једног удараца. И трећа противуречност је била у погледу положаја у којем је била Новковић Вера у тренутку кад је повређена. Први вештак др Милош Тасић сматра да се не може установити да ли је жртва стајала, седела, лежала или била у неком другом положају, а вештак Миодраг Бучић категорички тврди да је у тренутку задобијања повреда Новковић Вера стајала.

И најзад, вештак Тасић Милош је био категоричан у свом мишљењу да Вера Новковић tempore criminis није била гравидна.

У таквој ситуацији суд је одредио ново судскомедицинско вештачење које је поверио еминентној научној установи из ове струке Институту за судску медицину Медицинског факултета у Београду и на налазу и мишљењу експерата ове установе суд је изградио и своје закључке о чињеницама које смо навели.

И резиме суда о овим чињеницама гласи:

„Према томе, ако се има у виду утврђено чињенично стање, постоји могућност да је Новковић Вера не само насилно лишена живота, него да је њена смрт можда наступила природним путем. Но без обзира на ово, стоји чињеница да је њен леш смештен у бунар тако да остане што дуже сакривен или неоткривен, што уз друге околности упућује на сасвим сигуран закључак где је она насилно лишена живота”.

Упамтите добро овај дуги одломак из пресуде и немојте га смести са ума. Јер, то су збиља, једини сигурни и веродостојни извори који непосредно или посредно говоре о злочину-убиству студенткиње Вере Новковић. Обично се ту налази и кључ за одгонетање злочина.

Поред тога, ту је реч о материјалним доказима који су „неми и непоткупљиви” сведоци догађаја или о налазима и мишљењу судскомедицинских и других експерата, а ови докази су „крунски” и појављују се у сва три круга суђења Здравку Бркићу, од 11. новембра 1971. до 21. јуна 1977. године. У том дугом и замршеном процесу пуном драматике главна тема доказивања било је признање окривљеног од 23. децембра 1971. године које је подвргнуто свестраном испитивању и провери у ватри доказа. Сви подаци из признања више пута су упоређивани са свим другим доказима, а нарочито са материјалним доказима и резултатима свих вештачења. Циљ овог „тестирања” био је да се поуздано и несумњиво утврди да ли су подаци које је окривљени изнео у признању истинити или лажни, да ли их поткрепљују други докази или се признање не подудара са осталим доказима него им противречи. Око тога ломиће се копља све време суђења да би се најзад установило да признање окривљеног није било ни добровољно ни истинито, јер се не слаже са другим доказима него им противречи, а неке одлучне чињенице „потпуно искључују веродостојност тог признања које је оптужени дао истражном судији, а потом опозвао”.

Намерно остављамо по страни драму самог злочина, која тек тражи своје стручне, оштроумне и упорне криминалисте и даровите писце. Ово су записи из адвокатског досијеа и баве се превасходно драмом суђења, драматичном борбом једног младог човека против захуктале машинерије правосуђа која прети да га смрви ни крива ни дужна, да га најпре жигосе као злочинца, убицу и потом да му одузме главу, слободу и част и разори му дом и породицу. Када је невин човек, као што је Здравко Бркић, оптужен за убиство које није учинио, и потом два пута осуђиван на 15 и 10 година затвора, у њему је убијена вера у правду и људе и он задуго запада у најдирње безнање и очајање.

Трагични јунак ове драме, млади занатлија Здравко Бркић, нашао се под рефлекторима јавности. Више од шест година била је то за новинаре прича за насловну страну. А штампа је била сурова. Одмах после прве пресуде којом је оптужени оглашен кривим за убиство Вере Новковић, не чекајући коначан епилог, *Политика експрес* у јуну 1973. године објављује из пера новинара Мирка Јовићевића фељтон у више наставака под насловом *Они су открили убице* у коме се Здравко Бркић назива убицом, а велича се епохалан успех полицијских супермена Јандрић Миће и других инспектора полиције из Новог Сада и Инђије. Полицајци су у фељтону високи експерти, маш-

товити, довитљиви и неуморни у истраживању злочина, а Здравко Бркић је злочинац најгоре врсте. Тако се славе исти они полицијски инспектори који су починили неопростиве грешке, изнудивши лажно признање и припремајући грађу за судску заблуду. Величају се људи због чијих грешака убиство Вере Новковић ни до данас није разјашњено.

И док су полицајци славили, примали јавна признања и новчане награде због успешног „откривања убице“, за браниоце окривљеног припремане су клопке, које би у погодном тренутку биле активиране.

У свом исказу на главном претресу окривљени Здравко Бркић наводи да му је у првим месецима истраге виши инспектор СУП-а Милорад Јандрић рекао повишеним тоном и претећи: „Батавељић Драган, твој бранилац неће више бити адвокат, већ ће чувати краве!“

Сви су се у судници насмејали на те речи, па и аутор ових записа и његов колега Батавељић Драган, који су бранили оптуженог Бркића.

Али пословица каже, ко се последњи смеје, најслађе се смеје. Убрзо су се претње обистиниле. У току суђења негде 1974. године изненада је приведен у СУП адвокат Батавељић Драган и убрзо је оптужен за деликт мишљења, јер се у кафани у друштву једног новинара који га је провоцирао по задатку полиције, погрдно изјаснио и Писму ЦК СКЈ и његовом састављачу, алијас Јосипу Брозу. Муњевитом брзином адвокат Батавељић Драган је удаљен из адвокатуре и цео један круг суђења није могао да брани, да би се касније поново вратио у судницу. И против аутора овог написа Покрајински СУП у Новом Саду поднео је кривичну пријаву због кривичног дела клевете државе оличене у војвођанској полицији и њеним инспекторима. Повод је био чланак, који је новинар Боровоје Јанковић објавио у *Политици* од 27. августа 1974. године под насловом *Признање није доказ* у коме се јавност упознаје са садржином пресуде Врховног суда Војводине Кж. 771/74 од 15. јула 1974. године којом се уважавају жалбе оптуженог Здравка Бркића и браниоца и укида осуђујућа пресуда Окружног суда у Сремској Митровици. Поента је у томе што је Врховни суд Војводине у својој одлуци изразио „озбиљну сумњу да је оптужени добровољно признао извршење кривичног дела“ и исто тако озбиљну сумњу у „истинитост признања и у установљење првостепеног суда да је оптужени лишио живота Новковић Веру“. У исто време указано је на нерегуларност истраге и поступака покрајинске полиције.

Истражне радње против мене и новинара Боровоја Јанковића вођене су у Првом општинском суду у Београду код истражног судије Миладиновић Југославе, а ја сам свој исказ дао 21. маја 1975. године (Кчг-83/75).

Сутрадан 22. маја 1975. године Бркић Здравко је ослобођен од оптужбе. За полицију, то је био удар грома из ведро неба, па пошто се срушила цела грађевина оптужбе, нису више имали интереса ни за гоњење браниоца. Тако је цео спис отишао *ad acta*, пријава је одбачена.

Ова дигресија удаљила нас је од главног тока приче, али верујемо да је била корисна да се дочара друштвени миље и атмосфера у којој се одвијала драма суђења Здравку Бркићу.

Наговештаји припремања судског „злочина“

Као и све несавршене људске творевине правосуђе има једну велику и страшну ману: судске заблуде. О томе је стручно, аналитички, али и надахнуто са доживљеним искуствима писао велики париски адвокат Рене Флорио. Цитирамо уводне реченице из његовог дела *Велике судске заблуде*:

„Ви сте добар отац, добар супруг, частан грађанин и корачате високо уздигнуте главе уверени да немате судијама своје земље да положите никаквог рачуна. Ко би могао да вас оптужи за злочин који нисте починили?

Варате се. Таква могућност постоји.

Она има своје име: судска заблуда.”

Када смо, Драган Батављевић и ја, ангажовани да бранимо Здравка Бркића, окривљени је већ био дао своје признање 23. децембра 1971. године, пред Д. П. истражним судијом Окружног суда у Сремској Митровици, али у просторијама истражног затвора у Новом Саду!

После проучавања истражних списа и материјала и разговора са окривљеним и његовом родбином, браниоци су, опипавши пулс истраге и целе процесне ситуације, уочили и прве јасне симптоме две опасне болке од којих пати правосудје: изнуђивање признања и судске заблуде. Било је више наговештаја и индиција који су говорили да се нешто чудно дешава.

Најпре смо из разговора са родбином сазнали да су први пут посетили окривљеног тек после фамозног признања, дакле после 42 дана од када је окривљени лишен слободе.

Приликом састанка са братом Ранком и женом Борком окривљени им је рекао: „Верујте у мене. Нисам крив. Кунем вам се да уколико сам учинио оно зашто се теретим дабогда да доживим да то исто урадим и свом једином детету, кћеркици Јасни. Мене овде жива једу, мени крв пију, овако мора да буде”.

Свом браниоцу приликом прве посете Здравко Бркић је рекао:

„Молим Вас о предмету ћемо да разговарамо други пут. Ја сам својим иследницима казао да они смисле како би се тај догађај могао десити, па ћу ја рећи да је тако било и потписаћу”.

Свим разговорима између браниоца и Здравка Бркића присуствовало је неколико „иследника”, виших инспектора Покрајинског СУП-а, а најчешће главни међу њима, Милорад Јандрић. Забрањивали су да се говори о предмету, кривичном случају, основима сумње и доказима.

Истрагу је водио истражни судија Окружног суда у Сремској Митровици, а окривљени Здравко Бркић је за све време истраге боравио у истражном затвору у Новом Саду!

Зашто? – упитали смо истражног судију Д. П.

„Код нас су лоши смештајни услови у затвору”, одговорио је иначе љубазни истражни судија.

Али зашто, само за Здравка Бркића нема смештаја у митровачком притвору – наставили смо да питамо.

Истражни судија је подигао наочаре, осмехнуо се и ништа није одговорио.

Браниоци су уочили и необичну и претерану ревност полиције у овом случају. Безмало сваког дана посећивали су Здравка Бркића, водили дуге и заморне разговоре с њим, смењивали се као на траци конвејера даноноћно, присиљавали га да сам саставља изјаве или уз помоћ провокатора и цинкароша Арсић Драгољуба, који се изнебуха нашао у хелији са окривљеним, иако је издржавао казну затвора због плачке и пре тога боравио у Казнено-поправном дому у Сремској Митровици, где се и вратио месец дана после „признања” од 23. децембра 1971. године и потом је убрзо отпуштен на условни отпуст. Снимано је више таквих разговора и на магнетофонским тракама са различитим верзијама признања.

На једном саветовању криминалиста и правника угледни судија Савезног суда рекао је о полицијским белешкама:

„Кад видим обичну, једноставну службену белешку, ја још могу да поверујем да је верно забележена изјава окривљеног и сведока. Али када видим велики број „својеручних изјава“, „добровољних исказа“ или магнетофонске траке, тога се ужасавам. Тек тада ништа више не верујем у тај материјал полиције. Што више форме, све мање веродостојности“.

Сетих се једне мисли генијалног Балзака: „У свакој претераној ревности има нешто сумњиво“.

Но, овде није реч само о претераној ревности полиције него о једној далеко опаснијој појави: истрази на два колосека. Противно императивним одредбама Закона о кривичном поступку упоредо су текле две истраге: легална и формална коју је водио истражни судија и „неформална истрага“ и нелегална који су водили „полицијски иследници“, овлашћени радници унутрашњих послова. Избачена из истраге, коју је некад водила, полиција је тајно и неовлашћено поново преузела истрагу потискујући истражног судије и претварајући га у пасивног субјекта и, у суштини, писара „полицијских иследника“, који сачињава записнике о већ припремљеним писаним или усмено запамћеним саставима окривљенога.

„Човек је издржљив створ. Човек је биће које се на све навикава, и ја мислим да је ово његова најбоља дефиниција“ – забележио је Достојевски у својим *Записима из мртвог дома*.

Тако су се и истражне судије, јавни тужиоци, па и неки браниоци, навикли на неовлашћено преузимање истраге од стране полиције и на ситуације које су „изван одредаба Закона о кривичном поступку“.

Обично се каже: „Све полиције света туку и све се мешају у истрагу и по сваку цену траже признање од окривљеног“.

Браниоци окривљеног нису се мирили са незаконитим поступцима у овој истрази. Својим поднесцима упозоравали су суд и јавног тужиоца да се озбиљно крши закон, да је окривљени психички сломљено биће, да постаје безвољно заморче које се повинује свим сугестијама својих „иследника“ и да се припрема судски злочин. О томе су обавештени сви чиниоци правосуђа у земљи. Но, ништа није предузето и стање је остало непромењено до краја истраге. Полиција је наставила да по конвејер систему саслушава окривљеног и припрема га за сваки сусрет са истражним судијом, није изостала ни психичка и физичка тортура, али је то прикривано од истражног судије и јавности.

У једном чланку *Литературне газете*, објављеном 1988. године, и у скраћеној верзији у *Политици* 17. априла 1988. године о полицијској тортури се казује:

„Једноме су ударили главу о ивицу челичне касе, а другог су газили чизмом по лицу. Трећег су ударили дебелим томом Кривичног законика да му буде јасно да је све по закону и да нема сувишних илузија...“

Анализирајући зашто је осуђено толико невиних људи и ко је доводио суд у заблуду *Литературна газета* наводи:

„Један од одговора је бирократски систем који је стимулирао тужилаштво и судство да брзо решавају случајеве и тако добијају признања и награде због „високог процента решених случајева“. Требало је „испунити норму“ и ту су сарађивали сви, од полиције и јавног тужиоца, преко истраге до судског већа на главном претресу.

После првог сусрета са окривљеним посетио сам истражног судију и он ме је одмах упитао:

„Личи ли теби Здравко на убицу?“

Одговорио сам питањем: „А Вама, друже судија?“

Одговорио је: „Личи ми на обичног фиџифриџа, нисам имао таквога као убицу. Али Здравко је признао. Сам је себи пресудио.”

Видео сам да и у глави искусног истражног судије и човека кога добро знам као часног и поштенног, још увек признање представља „краљицу доказа”, да га ни искуство савремене цивилизације, које бележи велики број изнуђених и лажних признања, ни у чему није поколебало у уверењу које је забележено у латинским правним сентенцијама „Confessio est regina probationum”.

Оборени алиби

Алиби почива на закону физике по коме једно тело не може бити у исто време на два места. Искусни и предострожни браниоци ретко се позивају на алиби окривљеног, ако он није чврст као стена и непобитан. Окривљени никад није тврдио да има алиби.

„Мени тај датум 19. фебруар 1971. ништа не значи. Где сам био тада, не знам. Био сам у фебруару 1971. године у Италији, а када сам пошао и кад сам се вратио, можете да ме убијете, али то не знам”, говорио је Здравко Бркић браниоцима.

О томе сведочи и један искусни и професионално стручан човек, виши инспектор Покрајинског СУП-а Војводине, саслушан као сведок на главном претресу, Сава Љиљак, чије име треба упамтити, јер је његово саслушање значајно и у вези веродостојности признања окривљеног.

У записнику са главног претреса 8. септембра 1972. године исказ сведока Љиљака Саве забележен је, у погледу алибија окривљеног, овим речима:

„На захтев браниоца констатује се да је сведок Љиљак Сава у вези са алибијем оптуженог рекао да се оптужени није позивао на алиби, већ је тврдио да је био ту у Инђији, а онда после полемике између браниоца и оптуженога, у којој му је бранилац рекао да је његова жена Борка рекла да је она потписала товарни лист, оптужени је рекао: „Може бити тако да он није био ту”.

Алиби је свестрано провераван уз помоћ Интерпола и париског суда. Али полиција ништа није препустила случају. У Италију и Француску отпутовали су виши инспектор полиције Милорад Јандрић и представник југословенске секције Интерпола Воја Мишић. Тамо су са сведоком Прошићем обавили информативне разговоре и припремили га за суд. Тема информативних разговора били су сусрети између Прошића и Здравка Бркића у фебруару 1971. године са посебним нагласком када је окривљени отпутовао из Париза за Југославију.

Повратак ових високих полицајаца из Париза био је тријумфалан: утврђено је да се Здравко Бркић вратио у Инђију 18. фебруара 1971. године, па је могао бити ту и сутрадан када је нестала Вера Новковић.

Алиби окривљеног је оборен.

Вест о томе била је за новинаре сензација првог реда. Сва наша високо-тиражна штампа пласирала је ову вест под крупним и ударним насловом: *Интерпол и париски суд демантују Бркића – алиби је оборен!*

Од тог тренутка лавина тешких оптужби сручила се на главу Здравка Бркића. Јавно и отворено називан је убицом и претсказивало се да је судбина окривљеног већ запечаћена, а одбрана без праве шансе. Заборавило се оно најважније, да се Здравко Бркић ни у једном од својих исказа није ни позивао на алиби и да су га с муком и на једвите јаде на то наговорили жена Борка и

брат Ранко и то преко браниоца Батавељића, који је чврсто веровао у тај алиби, иако време повратка окривљеног из иностранства није било уписано у пасошу.

Но, без обзира на све, рушење алибија изазвало је једину напраслину у чврстој одбрани, а сенка обореног алибија вукла се за несрећним Здравком Бркићем за све време суђења, све док је ослобађајућа пресуда није заувек уклонила.

Како се калило признање

Признање више није „краљица доказа”. Шта више, признање без других доказа није довољно за утврђивање кривице. Данас су то аксиоми, очевидне истине из азбуке кривичног процеса.

Признање треба да је јасно, потпуно и поткрепљено другим доказима (чл. 223. ЗКП), али ни такво признање не ослобађа суд од дужности да изводи и друге доказе којима се на главном претресу признање проверава (чл. 323. ЗКП). И коначно, признање не сме бити изнуђено. Према окривљеном се не смеју употребити сила, претња или друга слична средства да би се дошло до његове изјаве или признања (чл. 218. став 8. и чл. 259. ЗКП). Ови законски текстови су потпуно јасни и нису им потребни никакви коментари.

Но, закон је једно, а живот нешто сасвим друго и друкчије. Свака је теорија сива, а дрво живота вечно се зелени (Гете). И када сам једног старог и искусног полицајца упитао зашто крше закон и ломе људе да би из њих ишчупали признање, одговорио је искрено:

„Признање није зрела крушка, што по закону гравитације сама пада право у шешир истражног судије. Важан је резултат који се добије, а циљ увек оправдава средство. Само злочинац зна како се злочин одиграо и може да открије све детаље кривичног дела. Признање је најкраћи пут да се стигне до коначног циља: откривања злочина и кривца.”

Признање окривљеног Здравка Бркића је дуго припремано и каљено у полицијској радионици, по правилима полицијске вештине.

Први удар било је изненадно хапшење Здравка Бркића 11. новембра 1971. године, а основни сумње изложени су у посебном извештају полиције:

„На дан вађења леша пок. Вере Новковић из бунара АМД у Инђији дошло се до података, да се на улици, међу осталим грађанима, који су ово посматрали, налази и наведени Бркић Здравко. Подаци који су на њега упућивали као извршиоца полазе од тога да се овог дана чудно понашао на основу чега се и посумњало на њега. Понашање се манифестовало на тај начин што је био психички узнемирен, стално пушио, иако је непушач, као и шетња од куће до бензинске пумпе и увек застајање наспрам дворишта АМД и бунара.

На дан 30. X 1971. године Бркић се обратио Дамјанац Милану, раднику СУП-а Инђије, питајући га да ли је из бунара извађен капут и ташна покојне. Ово је створило основану сумњу с обзиром да нико од грађана није могао знати да се у бунару поред леша мора налазити капут. Такође се није знало да леш припада Новковић Вери, јер леш није био идентификован, али је он већ говорио да се ради о Новковић Вери. Поред овога истом приликом је објашњавао да је Новковић Вера приликом бацања у бунар пала на главу.

На дан 12. новембра 1971. након привођења Бркића у СУП ради информативног разговора, у почетку је упорно тврдио да пок. Новковић Веру није познавао, иако је утврђено супротно, међутим касније је и сам порекао првобитну изјаву и рекао да је Веру познавао.

Са напред изложеног постоји основана сумња да је Бркић извршилац кривичног дела убиства”.

Са овако мршавим и бледим индицијама, које су узгред речено брзо распршене и добиле своја права и логична разјашњења, почела је истрага против Здравка Бркића.

Кад је први пут саслушан код Истражног судије 13. новембра 1971. године Здравко Бркић је одлучно порицао да је извршио кривично дело за које се терети, а објаснио је да је Новковић Веру знао из виђења, у пролазу, на улици.

Свако хапшење је прави шок, душевни потрес од кога се окривљени тешко опорави. Јер, затвор је установа противна људској природи. Ништа слично затвору не познају ни флора ни фауна. Прелаз из слободе у затвор је сликовито речено као у физици прелазак тела из једног у друго агрегатно стање. Само човек који је био у затвору, који има то доживљено искуство, може потпуно схватити ситуације и психозе које затвор изазива.

А какав је човек био Здравко Бркић?

Психолошки портрет Бркића најбоље је изложен у речима Саве Љиљка, вишег инспектора ПСУП-а, када је као сведок саслушан на главном претресу 8. септембра 1972. године: „По мојој оцени опт. Здравко Бркић је неозбиљан, нестабилан и сугестибилан.”

И такав човек је пуних четрдесет дана био у тоталној изолацији, све до фамозног признања 23. децембра 1971.

Био је у хладној ћелији истражног затвора у Новом Саду, на дохват руке инспекторима ПСУП-а који су преузели и водили овај случај, а на 65 километара далеко од истражног судије Д. П. и Окружног суда у Сремској Митровици, који је стварно и месно надлежан да води истрагу.

Ни жена Борка, ни мала ћеркица Јасна, ни родитељи и браћа окривљеног нису га могли посећивати.

Нису га ни браниоци посећивали, а кад су једном долазили забрањивано им је да разговарају о кривичном случају и присутни полицијци су прекидали сваки такав започети разговор.

У студеној ћелији Здравко Бркић је оболео од бубрега. И са магнетофонске траке о његовом испитивању у полицији браниоци су, на главном претресу, слушали речи окривљенога: „Није ми добро, бубрези ме боле, Мићо, Мићо, ви би мени требали донети бунду. Мени је јако хладно. Ја ноћу од болести не могу да спавам...”

Полиција је повукла и нови потез из свог сценарија: Дана 17. новембра 1971. године у ћелију где је био окривљени убачен је агент-провокатор и полицијски достављач Арсић Драгољуб са јасним задатком да, не бирајући средства, измами од Здравка Бркића признање, да га наговори да призна да је убица Вере Новковић. И ово име треба упамтити. Јер, Арсић Драгољуб је, како је то педантно изложено у ослобађајућој пресуди, по пресуди Окружног суда у Зрењанину осуђен због кривичног дела проневере која прераста у пљачку на казну строгог затвора у трајању од пет година и налазио се на издржавању казне у Казнено-поправном дому у Сремској Митровици, а казна му је требало да истекне тек 12. октобра 1974. године. Откуда осуђеник из КПД Сремска Митровица у притвору истражног затвора у Новом Саду, то само полиција може да објасни. У затворској ћелији са Бркићем налазио се Арсић Драган од 17. новембра 1971. дакле неколико дана после притварања окривљенога, а боравио је до 28. јануара 1972. године, и по завршеном послу враћен је у КПД Сремска Митровица. Но, 25. марта 1974. године награђен је Арсић условним отпустом, опроштено му је шест месеци и 17 дана казне.

Ћелија у којој су били Бркић Здравко и Арсић Драгољуб била је близу затворске собе у којој је у то време боравио неки Тот, убица осуђен на смртну казну и његови крици су се често проламали ноћу. Ужаснут овим крицима Здравко Бркић је слушао речи свог „цимера“ Арсића које је често понављао: „Признај, будало. Знаш како завршавају они који не признају. Пред пушком са завезаним очима. Верујем да си невин, али шта ти то вреди. Чујеш ове крике, и Тот тврди да је невин. Измисли прихватљиву причу за инспекторе, од њих зависи твоја судбина“.

У поступку је утврђено да је Арсић писао и један састав, признање Бркић Здравка од 5. јануара 1972. са другом верзијом убиства и са гибњем као оруђем којим је убијена Вера Новковић. Но, то је већ била фаза усаглашавања „признања“ са новим сазнањима полиције и уклањања нелогичности и фразантних противуречности из признања од 23. децембра 1971. године.

Окривљени тврди да је доживео и жестоку физичку тортуру, а сведок Шћепановић Воја, који је после Арсићевог одласка дошао у ћелију са окривљеним, изјавио је да је после сваког информативног разговора са инспекторима Бркић Здравко „дрхтао као прут“, долазио упишан и да је у очајању хтео да се обеси.

Док је Здравко био одсечен од спољњег света у тоталној изолацији, једини посетиоци, чести и редовни, били су инспектори СУП-а, а најчешће је долазио Мића Јандрић, шеф екипе „полицијских иследника“. Колико је било тих информативних разговора по методу конвејера, уз смењивање испитивача, да ли свега петнаест како тврде полицајци или око стотину како говори оптужени Здравко Бркић, то се никада неће тачно утврдити.

Из преслушаних магнетофонских трака о информативним разговорима чује се како пљуште сугестивна и кашпиозна питања испитивача, а одговори Здравка Бркића су често контрадикторни и нелогични и незадовољни инспектори га прекидају.

Одговоре које је Бркић давао најбоље илуструје исказ Љиљак Саве, инспектора ПСУП-а, на главном претресу 8.9.1972. године, који цитирамо:

„Пошто је он изнео његову верзију признања, а то се није уклапало са неким детаљима које смо ми инспектори знали, рекао сам му да лаже, пошто сам сматрао да извршилац дела треба те детаље да зна, али он није хтео или није знао да објасни. Сећам се да сам Здравку рекао: „То што ти причаш Здравко, то зна свако дете у Инђији“. Објасни ти мени детаље, које те ја питам и реци ми на крају да ли си извршио дело или ниси, па ако јеси онда кажи све до краја. Оптужени је на то одговорио: „Ето, више не могу да вам објасним, јер ја то нисам учинио“.

И други инспектор ПСУП-а Милорад Јандрић, саслушан на истом претресу, изразио је неверицу у истинитост признања речима:

„Не верујем да се догађај одиграо онако како је то оптужени описао на записнику код истражног судије 23. децембра 1971. године. Остале су по мојој оцени неке чињенице које нису ни данас потпуно разјашњене. Није могуће да је оптужени бацао у бунар керамичке цеви, јер ја сам вршио експерименте таквим бацањем цеви и цеви су се распадале када ударе о бетонску плочу. Оптужени није поближе описао онај гвоздени предмет којим је наводно ударио пок. Веру иако смо ми ово тражили...“

Верзије признања из магнетофонске траке грубо се разилазе у важним појединостима од верзије коју је оптужени изнео код истражног судије 23. децембра 1971. године.

И најзад треба рећи да су осим две траке магнетофонске које су пред судом преслушане, постојале и једна или две траке, које спомиње сведок

Љиљак Сава да су снимане пре првог признања, али их на захтев председника већа, покрајинска полиција није доставила суду под изговором да није могла да пронађе траке.

Касније, *post festum*, истражни судија се правдао да га је признање Здравка Бркића изненадило. То је апсолутно могуће. Јер, ово признање се више од четрдесет дана „калило“ у полицији и затвору у Новом Саду, далеко од очију истражног судије и појавило се изненада као увежбана реприза режије и снимања. Тек после тога инспектори су обавестили истражног судију да Бркић Здравко захтева да буде саслушан.

Истражни судија је одмах допутовао у Нови Сад и ту у просторијама затвора саставио је записник о признању од 23. децембра 1971. године. После обављеног посла судија се вратио у Сремску Митровицу, а Здравко Бркић је остао у новосадском затвору и наставио да са полицијским инспекторима и њиховим шегртом Арсићем, који је још раније склопио уговор са ђаволом, даље бриси, глача и дотерује своје признање и да га усаглашава са новим сазнањима истраге и полиције. Отуда се рађају нове верзије признања, које су задале много главобоље суду и два пута га довеле у заблуду да осуђује човека који није починио убиство, што је имало за последицу да се обустави свака даља потрага за правим кривцем, који и сада мирно шета шумним булеварима неког града и вероватно се смеје и суду и полицији и свима нама.

Истини за љубав, треба рећи да ни инспектори полиције нису веровали да је признање истинито. Док више пута прелиставам прашњаве и пожутеле странице овог досијеа, непрекидно ми парају уши речи инспектора Саве Љиљка, изговорене на суђењу:

„Лажеш Здравко, то што ти причаш, то зна свако дете у Инђији. Реци ти нама детаље које извршилац зна.“ Одговор Бркића гласи: „Ето, више не могу да објасним, јер ја то нисам урадио.“

Има и других таквих изјава сведока, инспектора Саве Љиљка: „Када сам га питао откуда је он накнадно сазнао загибањ и керамичке цеви, а он ми није објаснио, закључио сам да је он то прочитао из примљеног решења о продужењу притвора у којем сам видео да се ови предмети спомињу“.

И „усаглашавање признања“ тече мучно. На магнетофонској траци од 23. фебруара 1971. године о сваком предмету и свим индицијама окривљени даје више верзија. Тако на пример, за женску ташну, која узгред речено није постојала, окривљени најпре говори да је „Вера носила ташну о рамену“, „да је ташну бацио у клозет“, а одмах потом да то није тачно и да је „клозет био закључан“. После ових тврдњи, окривљени казује да се не сећа и да мисли да Вера није имала ташну. Када му инспектор Љиљак предочава сва противречна казивања, Здравко Бркић одговара:

„Можда сам ја то измислио“.

„Не желиш да се сетиш тога“ – пита га инспектор Љиљак.

„Што да не желим. То би баш поткрепило признање“, одговара Бркић.

И на крају чују се речи инспектора Љиљка: „Ти си нама тврдио то. Према потреби ти се некад сећаш па тврдиш, а опет некад чак се и не сећаш да си то тврдио, а камоли урадио. Па шта је то било са тобом?“

У том моменту, на занимљивом и тугаљивом месту, у разговор се убацује главни инспектор Мића Јандрић, који скреће разговор у другом правцу, говорећи Љиљку:

„Питај га око оне марамице, да ли се сећа“.

Хронологија догађаја пре признања од 23. децембра 1971. године изгледа овако:

Студенткиња Вера Новковић је последњи пут жива виђена 19. фебруара 1971. године у 5,30 часова кад је пошла од куће на аутобуску станицу у Инђији. Од тада нестаје без трага и гласа.

Леш Вере Новковић откривен је у бунару АМД „Железничар“ у Инђији 29. октобра 1971. године.

За тили час безмало сва Инђија сјатила се у двориште Ауто-мото друштва да посматра вађење леша Вере Новковић.

Међу многобројним радозналим грађанима који су се ту мували био је и Здравко Бркић, који је становао у близини. За мало место као што је Инђија био је то догађај године, сензација првог реда. Сви су напрегнуто посматрали шта се дешава и распитивали се о појединостима.

О овим првим тренуцима говорили су сведоци Мишко Вимер, Опачић Љиљана, новинар Зоран Ђумић из *Вечерњих новости*, новинар Богдан Врачар из *Дневника*, Милан Дамјанац, радник СУП-а, који је касније добио задатак да прати сваки покрет и слуша сваку реч окривљеног и дојављује инспекторима полиције, и други.

Тако сведок Вимер Мишко на главном претресу 7. септембра 1972. године казује:

„Одмах после тога како сам ја открио леш, неки радници силазили су доле до последње решетке у бунар, а други су са огледалом осветљавали одозго доњи део бунара. Ово је било пре него што су дошли органи СУП-а. Ови радници који су ишли да виде леш у бунару причали су после о томе шта је ко видео, један да је видео чизме на ногама, други да је леш у краткој хаљини-блузи. Сећам се да су говорили да је то леш Верин или Драгичин. Ово су говорили пре него што су дошли органи СУП-а.”

У Инђији су некако приближно по времену биле нестале две девојке: Вера Новковић и Драгица Ловрић. За ову другу се причало да се јавила из Немачке.

Вести са места догађаја муњевито су струјале кроз Инђију и све што је ко сазнао препричавао је додајући по неки детаљ из сазнања од очевидаца у бунару или из своје уобразиље.

Окривљени је на своју несрећу био међу онима који су тврдили да то мора бити леш Вере Новковић. „То је сигурно Верица.”

Друга појединоста која је дојављена полицији од њеног човека, Милана Дамјанца, јесте да је Здравко Бркић упитао „Да ли су извађени капут и ташна” или „Да ли су нашли капут и ташну”. Из уста полицијског уходе Милана Дамјанца, то је била сигурна индиција против Бркића. Сведок који је био са окривљеним и Дамјанцем у том разговору Тркуља Боро негира да је Здравко изговорио ове речи него да је само питао „Како су вадили леш из бунара”. Уосталом то није важно, зато што би било нормално да девојка зими носи капут, а ташна уопште није постојала, па би било чудно да кривац пита да ли је извађена ташна, када бар он мора да зна да Вера Новковић тога дана није носила ташну.

Достављач је обавестио да се Здравко Бркић чудно понашао. „Нервозно је пушио, иако је непушач, шеткао се уоколо, и изгледао „потисхтен”.

У то време Здравко Бркић је први пут у животу имао озбиљне бриге. Градио је кућу, превлачио материјал, који је делом нестајао, па је ноћу спавао на градилишту у аутомобилу да сачува грађу. Ово су разлози да више није био весео, него забринут, јер је зима била на прагу, а никако да се грађење доврши.

Од првог дана вађења леша из бунара сва штампа је опширно писала о овом загонетном убиству и вађењу леша, пронађеним стварима, и изгледу

бунара. По исказу новинара Ђумић Зорана већ сутрадан је *Експрес политика* о овом случају објавила репортажу на целој страни, због чега је тираж овог листа у Инђији са хиљаде примерака скочио на рекордних 5000 примерака продатих у Инђији.

„Након што је извађен леш то се повезивало са нестанком Вере Новковић. Истог дана у једној просторији Ауто-мото друштва Вимер Мишко и други радници овог друштва су просто држали конференцију за штампу тако што су својим познаницима износили разне појединости”.

Окривљени Здравко Бркић лишен је слободе 11. новембра 1971. године и до тада је већ имао пуно обавештења о појединим чињеницама, непосредно са места догађаја где је посматрао шта се дешава и од радника АМД „Железничара” и написа у штампи у интервалу од 30. октобра 1971. до хапшења.

У интервалу до признања 23. XII 1971. окривљени је морао да прими и два судска решења. Пре свега, то је решење о спровођењу истраге КИО-337/71 од 17. новембра 1971. године у коме стоји да је окривљени Здравко Бркић основано сумњив да је „19. фебруара 1971. године у Инђији, у дворишту Ауто-мото друштва ударио по глави тврдим металним предметом Новковић Веру из Инђије, те је услед тога наступила смрт, а затим у намери да сакрије леш Новковић Вере, баacio га у бунар, који се налази у истом дворишту, везавши за њега 4 метална дела облика ваљка, 2 комада керамичких цеви за канализацију и један гибан”.

Исти опис дела налазио се и у решењу о продужењу притвора, које је окривљени примио десетак дана пре његовог признања и које је прочитао заједно са инспектором Савом Љиљак.

Било је обиље информација у глави Здравка Бркића о догађајима и нађеним стварима из извора које смо навели, а каснији информатори били су и инспектори полиције и Арсић Драгољуб, који су припремали и усаглашавали ово признање.

Када се опис дела из решења о спровођењу истраге које је донето 17. новембра 1971. године, дакле пре признања, упореди са оптужницом која је писана 10. маја 1972. године, види се да је њен чињенични опис буквални препис описа дела из првог решења истражног судије. Шта више, опис оруђа којим је ударена у главу Вера Новковић је још неодређенији и општији, јер се наводи да је Вера ударена по глави „тврдим предметом”, а у решењу о спровођењу истраге је стајало „тврдим металним предметом”.

Када је Здравко Бркић хтео да одобровољи инспекторе који су веровали да је гибан, нађен у бунару, оруђе извршења злочина, по сугестији испитивача и Арсић Драгољуба, састављено је једно писмо које носи датум 5.1.1972. године, које је својом руком написао овај провокатор, у коме Здравко Бркић признаје да је Веру Новковић ударио по глави овим „гибњем”. Али овај покушај је пропao, јер су вештаци судскомедицинске струке др Миодраг Бучић, професор из Сарајева, и вештаци Института за судску медицину из Београда, потпуно искључили сваку могућност да су повреде нанесене гибњем. „Искључено је као повредно оруђе овај гибан, који ми је приказан и који сам прегледао.”

Признање – изнуђено и лажно

У свом исказу пред истражним судијом оптужени Здравко Бркић је навео да је Новковић Веру упознао у лето 1970. године приликом једног сусрета у Београду и да је већ тада дошло до узајамне симпатије, тако да се

Вера са њим аутомобилом вратила у Инђију. После петнаест дана опет су се случајно срели у Инђији и заједно су његовим аутомобилом отпутовали у Београд. После тог сусрета, по договору, још три пута налазили су се ван Инђије и заједно одлазили у мотеле и кафане по Фрушкој гори, у Бањи Ковиљачи и на другим местима. У три задња сусрета имали су и интимне односе. Како је намеравао да с њом прекине везу, једно време нису се дуго виђали сем у пролазу у Инђији, па су тек у децембру 1970. године, у једном сусрету у Инђији, на Верину иницијативу, ступили у разговор у коме јој је предочио своју намеру и пристао да се после тога сусрета поново нађу и објасне. После извесног времена по договору нашли су се у Београду и тада јој је поново предочио да је ожењен, да има дете и срећен брачни живот, као и да не би желео да због њихове везе све то поремети, а ово је њој тешко пало, јер је гајила љубав према њему. И приликом овог сусрета при повратку аутомобилом у Инђију, успут су имали интимне односе.

У даљем излагању верно, од речи до речи, преносимо исказ окривљеног о догађају критичног дана, који је дао истражном судији 23. децембра 1971. године:

„Једног раног јутра месеца фебруара 1971. године имао сам намеру да одем за Београд и сећам се када сам се обријао да сам попио из флаше вињака до једно три прста. Када сам изашао из мог стана на улицу било је још мрачно и кад сам одмакао у правцу бензинске пумпе и стигао до једног ораха, чуо сам да ме неко тихо иза мене зове по имену. Ја сам се окренуо и видео сам да је то Вера. Сећам се да ми је она пружила леву руку, а ја њој десну, и тако смо држећи се за руке ишли неколико корака једно поред другог. Кад смо стигли до ћошка зграде АМД „Железничар“ ту смо застали и пољубили се и не знам ни сам како смо се нашли у дворишту АМД иза гараже - радионице. Сећам се да сам чуо са улице јак звук рада мотора аутомобила и да неко нешто прича. Потом смо кренули према последњој згради АМД и наишли смо на један овећи сандук који се налазио лево поред оgrade. Ми смо сели на поклопац тога сандука и ту смо имали интимни однос. Док је још лежала на сандуку, Вера ми је рекла да нађем једну собу у Београду и да се више не враћамо у Инђију. Ја сам јој пре тога рекао да сам пошао за Београд, а исто је и она мени рекла да је пошла за Београд. Ја сам јој на то рекао да је то немогуће, пошто имам жену и дете које ја јако волим, а то могу да потврде и моје газде и комшије. Она ми је на то одговорила да и у њој има дете, јер да није од децембра имала менструацију. Потом ми је рекла, да ако ја не пристанем на њен предлог, да ће још тога дана обавестити писмом моју жену о нашим односима. Потом је настала свађа између нас и ја сам у оном бесу дохватио један предмет који је стајао уз ограду и истим сам је ударио једном по глави и она је од удараца пала, пошто је већ стајала поред сандука.

Када је Вера од удараца пала на земљу није давала гласа од себе. Видео сам само да је зевнула и кад сам јој опипао пулс видео сам да исти не ради. Приметио сам и да се умокрила. Мене је ухватила паника због њене смрти, дохватио сам је око груди рукама и довукао сам је до бунара, који је ту био у близини, подигао сам поклопац на бунару и бацио је у бунар. Како нисам чуо да је пала у воду претпоставио сам да се тело Вере закачило негде у бунару и пошто је било неких предмета око бунара, сећам се да сам дохватио неки обли предмет и бацио сам у бунар у супротну страну бунара, да би ударом о ту препреку ослободио тело Вере и да падне у воду. Ја сам оваквих предмета више бацио у бунар и чуо сам да су један или два предмета пали у воду, а на два ова округла предмета био завезан канап, који сам исто био бацио.

Сећам се да сам нашао ту поред бунара једну или две керамичке цеви, које сам исто бацио у бунар за телом Вериним. Сећам се да је ту било кратко парче летве на којој је било забијено неколико ексера и на летви онако овлаш намотан канап и жица и крпа, коју сам исто бацио у бунар. Пошто и после ових предмета нисам чуо да је тело Вере пало у воду пришао сам ближе бунару и видео сам да неке степенице воде у бунар, те сам низ ове степенице сишао у бунар и поред једног отвора где је нека решетка била дигнута лежало је поред отвора тело Верино, а глава је била над отвором. Пошто је био у бунару јак мрак, ја сам пипањем нашао неки од ових предмета који су се налазили поред тела Вериног, а тако и канапа те сам са овим канапом завезао неки од ових предмета за тело Верино и потом сам гурнуо Верино тело кроз овај отвор и она је пала у воду. Како сам био узбуђен и у паници, нисам чуо да ли је пала у воду, али сам одмах потом изашао из бунара. Пре поласка сам затворио поклопац на отвору у бунару, а тако сам исто затворио до половине поклопац на горњој страни. По изласку из бунара ја сам лутао по Инђији и сећам се да сам тога дана био код моје таште, односно не сећам се ни тога.

После овог догађаја ја сам био стално узнемирен и ломио сам се да ли да о овоме испричам мом добром пријатељу Дамјанац Милану, а посебно кад је откривен леш Вере у бунару ја сам два пута заказивао састанак са Дамјанцем да му признам о случају Вере, али се нисам могао решити да му то признам, а највише због мог детета.

Пред истражним судијом овога суда нисам признао ово дело, јер ме је било срамота и још сам се ломио на признање и то све због детета. До сада ме нико није принуђивао, како се налазим у притвору, да признам да сам извршио ово дело, већ сам ову моју изјаву дао слободно.

Онога дана кад је вађен леш пок. Вере ја сам гледао из дворишта комшије, као и остали грађани, али нисам видео када је леш извађен пошто је ту било високе траве и старих кола, а око бунара је било више службених лица, који нису дозвољавали да грађани приђу ближе бунару. Када је извађен леш и после када је испумпана вода из бунара, ја нисам прилазио бунару. Онога пута када сам са Вером направио излет у спачванске шуме сећам се да су тамо биле неке кућице у виду бурета.

Критичног дана кад сам леш Верин бацио у бунар сећам се да је била обучена у тамни зимски капут, да је имала чизме и сукњу. Не сећам се да ли је Вера тада имала код себе још нешто и да ли је имала ташну и томе слично.

Сећам се да сам са мојом марамицом критичног дана после обављеног сношаја са Вером, обрисао њен полни орган. Шта сам учинио са том марамицом, само знам да је више нисам нашао код себе.

Критичног дана био сам обучен у бунду и пошто је била влажна земља ми смо легли на горе описани сандук и почели смо се љубити. Потом сам ја скинуо моју бунду и ставио на поклопац сандука и на истој смо обавили полни сношај. Непосредно пре сношаја Вера је претходно свукла своје гаћице, тако да су јој остале само на једној нози, а да ли их је поново навукла по завршеном сношају, не сећам се. Тада је већ настала свађа. Не сећам се колика је била висина сандука од земље на коме смо се дели и обавили сношај.

Када смо се свађали ја и Вера, иста није била јако гласна, али се могло чути на десетину метара.

Сећам се да је предмет којим сам ударио по глави пок. Веру био од гвозђа и био је тежак, дужине до 1 метар и остао је ту негде на месту где сам ударио Веру. Овај предмет којим сам ударио Веру био је наслоњен уз ограду у близини сандука, са још неким предметима од гвозђа и у виду летве од дрвета и то са леве стране сандука гледано према огради.

Као што сам већ навео само сам једанпут ударио Веру по глави, али не знам по ком делу главе и овај сам предмет држао у једној руци и то десној када сам је ударио. Вера је тада стајала поред сандука, и делом је била лицем окренута према огради, а мени је тада била окренута полупрофилом. Тоба момента било је време тмурно и још се није разданило. У насталој свађи сећам се да ме је Вера послала у мајчину. Ја сам је стишавао, али је она била бесна као мачка.

Овај гвоздени предмет којим сам ударио Веру био је највиши од ових предмета који су били наслоњени уз ограду и био ми је на дохват као први.

Ја сам такве природе да брзо могу да паднем у афекат, али потом се и брзо повратим."

То је једино признање које је Здравко Бркић дао пред истражним судијом. Под којим околностима је то признање дато, тачније речено изнуђено, изнели смо детаљно у поглављу „Како се калило признање”.

Окривљени је у потпуности порекао ово признање у свом наредном исказу пред истражним судијом 25. јануара 1972. године и у својим каснијим исказима у истрази и на главном претресу остао је доследан у порицању дела за које се терети.

У опозиву признања Здравко Бркић је навео да је све оно што је говорио у исказу од 23. децембра 1971. године измислио и да је Веру Новковић познавао само из виђења, а да је све детаље о забављању и љубавним авантурама с њом и интимним односима пре и у време инкриминисаног догађаја везано за истините доживљаје са Бранком Б. и другим женама чија је имена навео и које су то касније потврдиле пред судом.

Ситуација у дворишту АМД „Жлезничар” била му је позната од раније јер је ту често поправљао свој аутомобил. Знао је да су Вера Новковић и друга девојка Ловрић Драгица нестале, а остале појединости које се тичу бунара, леша и појединих предмета дознао је после проналаска и вађења леша Vere Новковић од Вимер Мишка и других радника који су силазили у бунар, затим из прича других окупљених радозналих грађана, из дневне штампе која је о томе опширно писала, из решења о спровођењу истраге и из разговора са инспекторима полиције, а да је Дамјанац Милана хтео да замоли да једном пријатељу изда нелегално возачку дозволу, јер је овај радио у СУП-у Инђија на тим пословима, а касније је и избачен из СУП-а због незаконитог издавања возачких дозвола.

Детаљ о марамици са којом је тобоже „обрисао полни орган Vere Новковић”, навео је ради веће убедљивости признања.

Објаснио је окривљени откуда се приликом вештачења на његовој бунди могао наћи траг људске крви величине „чиодине главе” и на тамноплавом сакоу на постави левог спољашњег џепа „величине зрна проса”, тако што је навео да то највероватније потиче из посекотина на раду, као и из догађаја у хотелу „Централ” или на путовању у Словенији и другим животним ситуацијама када је био окрвављен.

Због мале количине, крвна група није могла бити утврђена.

Признање му је изнуђено, навео је Здравко Бркић, и подробно је описао све методе полицијске тортуре и злостављања које су над њим применили инспектори СУП-а, што смо већ описали у претходном поглављу.

Ово признање, дато и порекнуто у истрази, било је предмет минуциозне анализе и оцене јавног тужиоца, одбране и суда. И било је, мада то звучи парадоксално, крунски доказ оптужбе и одбране, осуђујућих и ослобађајућих пресуде. На основу признања Здравко Бркић је оглашаван кривим и на основу њега је коначно ослобођен од оптужбе.

Чудноват је био кружни пут оптужнице, која је подигнута 10. маја 1972. године са штурим описом дела, у којем се као оруђе извршења наводи „неки тврди предмет“, и ослонцем на индиције пре признања окривљеног, осим фамозне марамице нађене накнадно у бунару 24. децембра 1971. године, за коју је коначно Врховни суд Војводине, после брижљиве анализе доказа, установио да је „највероватније припадала Вери Новковић“, а не оптуженом Здравку Бркићу.

У току првог суђења Здравку Бркићу 15. новембра 1972. године оптужница је измењена уметањем једне реченице у чињенични опис дела која гласи: „Изненадивши је и присиливши је одвео је у двориште у намери да над њом изврши обљубу, па када се она одлучно одупрла, покушавајући да виче и да га грди дохватио гвоздени предмет“. То је покушај да се нађе мотив извршења дела, као силовања у покушају, што је наговештавало и суђење за квалификовано убиство или за обично убиство у стицају са покушајем силовања, до чега није дошло.

И коначно на свом „кружном путу“ на другом суђењу 4. априла 1974. године јавни тужилац одустаје од измене оптужнице, и враћа се на онај штури текст првобитне оптужнице који је буквални препис решења о спровођењу истраге!

Одбрана је анализирала и оцењивала признање у својим жалбама и завршним речима на суђењу и сви битни ставови бранилаца уграђени су у ослобађајућој пресуди и пресуди Врховног суда Војводине којом је одбијена жалба јавног тужиоца, а ослобађајућа пресуда у целини потврђена.

Када се признање рашчлани и савесно анализира *sine ira et studio* и затим упореди са материјалним доказима и другим несумњиво утврђеним чињеницама и околностима, види се да оно није ни јасно, ни потпуно, ни потврђено другим доказима, него им противуречи, а постоје и такве чињенице које не само да доводе у озбиљну сумњу, него и потпуно искључују веродостојност признања Здравка Бркића.

Узмимо, илустрације ради, неколико фрапантних података:

– Ако Здравко Бркић признаје злочин, откуда да не зна како изгледа оруђе извршења и да се оно помиње као „неки предмет“ или „неки метални предмет“? Како да не зна где га је оставио, и како да се не пронађе јер би морало бити окривљено?

Можда га окривљени намерно тако штуро описује? Ову помисао морамо одмах одбацити, јер окривљени у писму које је саставио и написао онај агент провокатор Арсић Драгољуб, датираном 5.1.1972. године, наводи гибањ као оруђе извршења да одобривољи инспекторе, али вештаци гибањ искључују као повредно оруђе!

– Има у записнику о увиђају 29. и 30. октобра 1971. један језив податак који се не може заборавити: „У води се примећује леш окренут на трбух и примећује да је везана међусобно десна рука и лева нога конопцем у пределу чизмице.“

Како то да окривљени уопште не помиње ово везивање руке и ноге леша, а говори да су за њено тело везивани неки предмети, што је сазнао из решења о спровођењу истраге.

– Оптужени је у свом исказу од 23. децембра 1971. године навео да је за лешом у бунар бацио летву са забијеним ексерима и намотајима жице, канапа и крпе.

И поред све претраге бунара када је исцрпљена вода овај предмет није пронађен.

– Оптужени је у истом исказу навео да је у бунар бацио и две неопште-нене керамичке цеви. Главни инспектор Јандрић Мића је рекао да је то лаж,

јер је он вршио експерименте бацањем керамичких цеви и оне се бачене у бунар, при паду и удару у бетонску плочу, распадају и распршавају.

– Оптужени је у свом исказу 23. децембра 1971. године навео да је са Новковић Вером имао полни однос на једном сандуку који се налазио уз ограду, што је противуречно утврђеним чињеницама. Из записника о увиђају од 24. децембра види се да је „ограда подигнута после фебруара 1971. године“, а из исказа Спасеније Стојић, домарке Ауто-мото друштва у Инђији, произилази да сандук који помиње оптужени није постојао у време догађаја, него се појавио са још једним лименим сандуком у лето 1971. године, неколико месеци после инкриминисаног догађаја.

– Оптужени је навео да је Вера Новковић имала на себи зимски капут тамне боје, а у полицијском признању да је био црн, а непобитно је утврђено да је тога дана носила зимски капут драп боје, дакле светао.

– Оптужени је у свом исказу од 23. децембра 1971. године навео да је Вера Новковић била у другом стању, а из исказа вештака др Милоша Тасића произилази да она није била гравидна.

– Зашто признање обилује неодређеним речима „неки предмет“, „овећи сандук“, „неке степенице у бунару“, а реч је о степеницама карактеристичним јер су у облику металних узенгија или кланфи? Нема ниједног податка који је подробно описао окривљени, а за који полиција и истрага нису знали.

– Окривљени није познавао унутрашњост бунара и не зна да постоје две, а не једна бетонска плоча са решетком. Тако он, констатује се у пресуди, не помиње уопште други (средњи) одељак на коме се такође налази отвор са решеткастим поклопцем.

– Ни инспектори ПСУП-а, Љиљак Сава и Јандрић Мића, нису веровали у веродостојност признања јер се оно није слагало са чињеницама које су они знали, па је Љиљак Сава говорио окривљеном: „То што ти причаш Здравко, то зна свако дете у Инђији. Изнеси ти детаље које извршилац мора да зна“, а окривљени је одговорио: „Ето, више не могу да објасним, јер ја то нисам урадио“.

– Марамница накнадно пронађена у бунару 24. децембра 1971. године била је у стању распаѓања и са траговима крви, али она није припадала окривљеном него Вери Новковић. У исказу Новковић Евгеније, мајке Верине, наводи се да је 19. фебруара 1971. када је пошла од куће Вера имала код себе марамицу, да је марамица била „шарена, а не једнобојна“. Вештачењем је утврђено да се димензије марамице не могу утврдити, али да је „дезен марамице изведен у неколико пастелних боја“ као и да је израђена од „финих памучних влакана у ситном платненом ткању“.

У поступку је утврђено да је Здравко Бркић редовно носио марамице од папира, а наводи у признању од 23. децембра 1971. године да је својом марамицом после полног односа обрисао Верин полни орган су измишљени и саставни су део те лажне верзије, коју ни суд ни оптужба не прихватају. Нису нађене две, него само једна марамица „у неколико пастелних боја“, дакле шарена, а не једнобојна, и то је несумњиво марамица Vere Новковић. Но, зачудо, баш ова марамица је дуго била главни доказ на који се ослањала оптужба и осуђујуће пресуде.

Има сијасет таквих неподударности признања са стварним догађајима, на основу којих се у ослобађајућој пресуди и одлуци Врховног суда Војводине наводи да је „признање оптуженог неуверљиво, нелогично, да наводи тог признања са наводима осталих признања су такође неуверљиви и нелогични, а одлучне чињенице у тим признањима су противречне, а сама признања оптуженог нису била поткрепљена осталим изведеним доказима“.

„Неке друге чињенице и околности не само да доводе у сумњу него и искључују веродостојност признања. Према томе, на основу свега што је изнето очигледно стоји више релевантних чињеница и околности да се признање оптуженог које је дао пред истражним судијом оцени и не прихватити као истинито. Наиме, оно се, па и са другим признањима, своди само на признање да је извршио убиство, јер све оно што би то морало да поткрепи остало је недоказано, под сумњом, недоречено, опречно или недоследно, а признање мора бити засновано и на другим чврстим и необоривим доказима“. Цитат из пресуде Окружног суда у Сремској Митровици К-217/75 од 22. маја 1975. године).

У току суђења, а нарочито на првом главном претресу, Здравко Бркић је често питао своје браниоце:

– Могу ли бити осуђен, иако нисам крив?

Храбрили смо га колико смо могли и уливали му веру, јер „вера у успех, успеха је пола“. Без наде се не може ни бранити, ни живети.

Као искусни браниоци предосећали смо олују, али смо све сумње и злослутне наговештаје пригушили у себи. А знали смо да ће суђење бити тешко и дуго и да ћемо окусити много горчине пораза, пре него што правда тријумфује.

И одговор је дошао у пресуди Окружног суда у Сремској Митровици К. 102/72 од 22. децембра 1972. године, која је прихватила измењену оптужницу са мотивом сексуалне похоте и покушајем силовања коме се Вера Новковић одупире. Казна је била максимална за ово дело: 15 година!

Први гутљај горчине је најтежи.

Ову пресуду треба забележити као чудан феномен.

Осуђујући Здравка Бркића суд је истовремено одбацио највећи део признања. Цео предисторијат љубавних односа и интимни однос на дан убиства 19. фебруара 1971. године суд одбацује као измишљотину. Одбацује се и казивање оптуженог у исказу од 23. децембра 1971. године да је сам истог јутра склањао леш у бунар, везивао за њега неке предмете и обавио неке радње које су неопходне да леш дође у воду бунара.

Без икаквог доказа, чак и мимо и преко оптужбе, суд прибегава „генијалном изуму“ и, такорећи из ваздуха, уводи у драму неког непознатог помагача кога је оптужени морао имати, јер склањање леша и ствари у бунар није могао сам да уради. И даље, суд конструише и да то није ни било истог јутра него следеће ноћи и да је тада ово „поверљиво лице, вероватно од родбине, помагало оптуженом, који је по оцени суда чувао стражу и уједно додавао керамичке цеви и остале предмете и канал том неидентификованом лицу, а ово спустило тело до воде и везивало за тело предмете“ (стр. 13. пресуде).

За исказ окривљеног од 23. децембра 1971. године наводи се у пресуди да је „највећим делом измишљен и лажан“, а да је тачан само у оном делу који се односи на сам чин убиства Vere Новковић. Оптужени је био „неискрен, што је ствар његовог карактера и особености његове маште“!

У одлуци Врховног суда Војводине Кж. 291/73. од 5. септембра 1973. године наводи се да првостепени суд није изнео на основу којих доказа и чињеница утврђује овакав опис дела, околности под којима се убиство десило и мотив извршења, ни који су извори сазнања за такво установљење. „Овакво закључивање првостепеног суда нема подлоге у доказима изведеним у поступку на главном претресу, већ се заснива само на претпоставкама, а изрека пресуде је противречна разлозима чиме је учињена битна повреда одредаба кривичног поступка из члана 334. ст. 1. тачка 10. ЗКП“.

Због овога и погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања пресуда је укинута и предмет враћен на поновно суђење, али пред другим већем.

Друга пресуда је у целини прихватила признање Здравка Бркића од 23. децембра 1971. године (К-242/73 од 4. априла 1974. године).

Суд је прихватио као истинит овај исказ Здравка Бркића и такође свака реч из тог признања уграђена је као опека у ову пресуду.

Одустало се од покушаја насилне обљубе.

Суд је утврдио да је оштећена Вера Новковић у свађи која је настала између ње и окривљенога псовала овоме мајку, жену и дете и да је у тој ситуацији у извесном афекту беса, окривљени дохватио неки метални предмет и ударио Веру Новковић по глави. Дело је, констатује суд, оптужени извршио са „индиректним умишљајем”.

Изречена је казна: десет година затвора!

И ову пресуду укинуо је Врховни суд Војводине решењем Кж. 771/74 од 15. јула 1974. године и наложио да се предмет врати првостепеном суду, али опет другом већу, на поновно суђење.

Ова одлука Врховног суда Војводине је главна прекретница у суђењу Здравку Бркићу. Први пут овај суд изражава „озбиљну сумњу у установљење првостепеног суда да је оптужени добровољно признао извршење кривичног дела”. И, исто тако изражава се озбиљна сумња у истинитост признања и „установљења да је оптужени лишио живота Новковић Веру”.

У одлуци о којој је реч описује се чудно путовање оптуженог на релацији Сремска Митровица – Нови Сад и његово пребацивање у новосадски истражни затвор, у којем су „виши инспектори ПСУП-а Сава Љиљак и Мило-рад Јандрић обавили с њим велики број информативних разговора”, а да се из списка предмета уопште не види „кад и по чијем наређењу је оптужени пребачен у затвор у Новом Саду, ни да ли је истражни судија поверио органи ПСУП извршење неких истражних радњи, које су то радње које им је поверио и зашто је било потребно да органи ПСУП изврше те радње”. Из тога произилази „да је оптужени признавао извршење кривичног дела у Новом Саду, а порицао у Сремској Митровици”, па се закључује да је „окривљени признавао извршење кривичног дела кад се налазио у ситуацији која није заснована на одредбама Закона о кривичном поступку”!

„Када, где, по чијем наређењу и зашто”, ова питања одзвањају на више места и остају без одговора.

Врховни суд Војводине анализира признање од 23. децембра 1971. године и указује на низ података из признања који падају у очи, а нису поткрепљени другим доказима, него их ови други докази оповргавају или доводе у озбиљну сумњу.

Ову одлуку објавила је штампа. Охрабрени новинари правили су духовите досетке о трапавости полиције и питали се да ли ће вратити новчане награде. Али, полицајци као ни жене, немају много смисла за хумор. Пресавили су табак и отпочео је кривични прогон бранилаца, о чему смо већ писали.

Небо над кривичним процесом почело је да се разведрава. Чим сам сазнао да је кривични случај преузео да суди Димитрије Закић, веома стручан, објективан и искусни судија Окружног суда у Сремској Митровици, то ме је испунило ведрином и надом. Очекивао сам брзи расplet и праведан епилог овог маратонског суђења.

Ново судско веће било је без икаквих предрасуда о кривичном случају и оптуженом, цео поступак је вођен у смиреној атмосфери. Темелито се претресао сваки доказ, свака иоле озбиљна индиција је подробно расветлавана, ништа није заборављено.

Пре него што је одговорио на главно питање да ли је оптужени крив или невин, судија Димитрије Закић је, после свих доказа, обавио и нови увиђај на лицу места у Инђији. Ту, на месту злочина, нашли су се поред судије и вештаци Института за судску медицину у Београду: проф. Добривоје Јокановић, проф. Љубица Христић и др Мирјана Станојевић, као и јавни тужилац, бранилац и окривљени. Најежени, што од зимске хладноће, што од осећања да можда газимо по стопама злочинца и жртве, брижљиво смо разгледали место догађаја.

Са посебним интересовањем вештаци су дуго и детаљно прегледали околину и унутрашњост бунара у коме је пронађен леш Вере Новковић.

Сви учесници увиђаја стекли су непосредне утиске и сазнања, која се читањем списка не могу добити. И ја сам био под снажном импресијом виђењог. У глави су светлукале идеје и ројила се питања. То је веома прометно место у непосредној близини главне улице – интернационалног пута Нови Сад – Београд, бензинске пумпе, кафане „Bona via“, а ту се налазе и канцеларије и више радионица. Место је слободно и свима приступачно. Ту је и стан домарке Спасеније Стојић, која живи са одраслим сином. Пре почетка радног времена она потпаљује пећи у свим канцеларијама и радионицама.

Одмах се намеће питање: зар би на тако живом и прометном месту окривљени обавио полни однос са Вером Новковић и то на лименом сандуку величине 0,80 x 0,60 метра, кад је сасвим реално могао очекивати да ће бити запажени од пролазника, домарке, њеног сина, или радника и власника паркираних аутомобила, који се у то време врзмају свуда уоколу. И, зашто би се излагао таквом ризику када су, према речима из фамозног признања, тог јутра и окривљени и Вера Новковић били кренули за Београд, па су могли сасвим несметано да отпутују заједно његовим аутомобилом и да воде љубав било где ван Инђије?

После саслушања вештака и завршне речи тужиоца, оштећеног и одбране, суд је 22. маја 1975. године донео и објавио пресуду: оптужени Бркић Здравко из Инђије, ослобађа се од оптужбе.

Растројених нерава, са напрелинама и озледама у души, после три и по године проведене у затвору, вратио се Здравко Бркић у свој растурени дом. Мала Јасна, његова ћеркица, говорила је свима: „Сад и ја имам тату!”

Др Весна Бесаровић: ИНТЕЛЕКТУАЛНА ПРАВА – ИНДУСТРИЈСКА СВОЈИНА И АУТОРСКО ПРАВО

– Друго измењено и допуњено издање –

У издању ТРЗ „Храст“ из Београда недавно је изишла из штампе књига нашег познатог правног стручњака за питања индустријске својине и ауторско право др Весне Бесаровић, професора Правног факултета у Београду, *Интелектуална права – индустријска својина и ауторско право*, у свом другом, измењеном и допуњеном, издању. Већ сама та околност указује да је књига као стручна публикација ове врсте вредна пажње наше правничке јавности.

Уместо до сада познатог дескриптивног имена *Право индустријске својине и Ауторско право* дат је и промовисан у југословенску стручну јавност заједнички генерични појам за скуп духовних творевина на које њихови творци имају морална и имовинска овлашћења – *Интелектуална права*. Основни аргумент за прихватање заједничког назива, а тиме и за обједињавање ове две правне дисциплине у једну, управо је њихова сличност и блискост.

У нашој правној теорији и пракси још увек није општеприхваћен заједнички назив као јединствен, генерични појам за право индустријске својине и ауторско право, већ се ова правна дисциплина дескриптивно назива „Правом индустријске својине и ауторским правом“. Ствар је конвенције, договора да ли ће се право индустријске својине и ауторско право називати дескриптивним или јединственим, генеричним термином. Нису само прагматични разлози у прилог прихватању јединственог назива већ и схватање о постојању блиских веза између индустријске својине и ауторског права, заједничких карактеристика, које оправдавају постојање једне правне дисциплине, чији су саставни делови.

Аутор ове књиге је учинио смео и пионирски покушај да обједини ове две правне дисциплине у једну. Своје мишљење о овом питању дао је у њеном уводном делу.

Први део ове књиге обрађује индустријску својину, а други ауторско право.

У првом делу ове књиге обрађена је индустријска својина у свим својим видовима, као што су патент, техничка унапређења, жигови и др. Посебно место заузима промет патената и знакова разликовања као и њихова заштита по југословенским прописима и на међународном плану. Аутор је детаљно анализирао питање права о сузбијању нелојалне конкуренције. Прво је обра-

ђен правни појам нелојалне конкуренције, а затим су таксативно набројани облици у којима се она појављује. За сваки њен облик дата је дефиниција и детаљно објашњење.

Своја излагања о нелојалној конкуренцији аутор завршава системом заштите од нелојалне конкуренције на основу југословенских прописа, као и на међународном плану.

Други део ове књиге посвећен је ауторском праву.

У нашој правној литератури доста је написано из овог домена, али ипак још увек недовољно да би се ова правна дисциплина сагледала целовито. Аутор ове књиге је попунио празнину која је постојала у овој области.

Ауторско право је систематизовано у шест глава. И то, са редоследом према њиховој садржини: Дела која уживају ауторско-правну заштиту; Лица која уживају ауторско-правну заштиту; Правна природа, садржина и трајање ауторског субјективног права; Правни промет ауторског права; Заштита ауторског права по југословенским прописима и његова међународна заштита, и сродна права.

Објашњења дата у овој књизи према редоследу тема које се обрађују заснована су на теоријским основама ауторског права, грађанског права и позитивним прописима.

Ова књига обухвата све измене и допуне Закона о ауторском праву, укључујући и најновију, што је чини целовитом и актуелном.

Са задовољством можемо да констатујемо да ова књига садржи све високе квалитете једног систематског научног дела. Аутор је у њеној обради широко користио домаћу и страну литературу, позитивне прописе, судску праксу, и упоредно законодавство, што представља знатан научно-библиографски допринос. А сама књига као целина има трајну научну и педагошку вредност.

Поред онога што смо до сада рекли, треба истаћи чињеницу да је писана концизно, јасно и чистим језиком и да не посвећује ниједном питању више простора него што је то потребно. Због тога се она лако и са задовољством чита.

Ова књига је по свом обиму и садржини превазишла границе уџбеника намењеног студентима правног факултета, те може солидно да послужи и искусним правницима практичарима ради проширивања њиховог теоретског знања из области индустријске својине и ауторског права, као интелектуалних права.

Коста М. Месаровић
адвокат у Београду

IN MEMORIAM

БОРЉЕ ЂУКИЋ (1950-1993)

Ђорђе Ђукић рођен је 7. 4. 1950. године у Колуту, општина Сомбор. Правни факултет завршио је 1974. године у Новом Саду, а правничку каријеру започео је као судија Општинског суда у Сомбору. Од 1979. године био је руководиоца општих и правних послова у предузећу „27. март“ у Новом Саду, а у Именик адвоката Адвокатске коморе у Новом Саду уписан је 5. 10. 1989. године.

Ђорђе Ђукић имао је на жалост мало времена да би показао сву своју приврженост адвокатури. Али за људе његове енергије и темпа биланс ових година био је испуњен и богат као цела једна каријера.

Осим посвећености и заносног ентузијазма, адвокатури је подарио нешто још вредније: показао је велику људску душу, широку и спокојну у спремности да саслуша сваку молбу, помогне свуда и свакоме, одмах, у првом дамару.

Био је међу првима које је Адвокатска комора Војводине одредила за браниоце групе од 40 притвореника у Окружном суду у Осијеку, и остао је најдуже. Од првог до последњег дана, два и по месеца, све док се могло ићи и док се могло помоћи. Ниједна акција пружања помоћи породицама које су остале без очева и мајки, синова или кћери, и које су вести очекивале управо од бранилаца који су кришом прикупљали информације о судбини оних који су вођени као нестали, није прошла без њега.

Није му било тешко и није му недостајало храбрости да учествује као бранилац или заступник пред судовима у Книну, Белом Манастиру, Осијеку, свуда је стижао, као да га је било на више места одједном, у судовима, у болницама, затворима, школама, прихватилиштима. Видео је многа зла и велику беду, али су храбри само они који искусе многе несреће. Ђорђе Ђукић никада није узмакао, али га ни несреће нису мимоилазиле.

Његова погибија у саобраћајној несрећи дубоко је потресла све његове колеге, а прве речи на вест о несрећи биле су: био је добар човек.

И зато је губитак оних који су га требали толико велики, и зато је за ово кратко време у адвокатури оставио траг који се препознаје, који се издваја и светли посебно.

М. Здјелар

СТИЦАЊЕ БЕЗ ОСНОВА

(Члан 210. 300)

Одредба члана 210. 300 о стицању без основа односи се и на страну валуту која је плаћена по уговору о купопродаји непокретности, који не производе правно дејство.

Из образложења:

„Из описа произилази да су парничне странке по усменом уговору о купопродаји одређене парцеле уговориле цену, тужилац је при склапању уговора дао туженом на име капаре одређен износ. Касније, међутим, није закључен уговор у прописаној форми, а није ни реализован између парничних странака.

Полазећи од утврђеног чињеничног стања, нижестепени судови су правилно закључили да због недостатка прописане форме уговор о купопродаји непокретности не производи правно дејство, као ни уговор о капари, који дели судбину главног уговора, и да тужиоцу врати примљену капару.

Међутим, према становишту нижестепених судова тужиоцу по одредби члана 395. 300, припада само динарска противвредност датих девизних средстава на име капаре према курсу који је важио на дан настанка обавезе туженог односно на дан 1.2. 1990. године, када је тужена примила капару.

Овакав закључак нижестепених судова заснован је на погрешној примени материјалног права јер се на одлуку о захтеву тужиоца за исплату динарске противвред-

ности не може применити одредба члана 395. Закона о облигационим односима. Наиме, предмет побијаног дела пресуде је повраћај онога што је дато по основу ништавог уговора о промету непокретности, дакле, повраћај онога, што тужена сада држи без правног основа, те се овај захтев има расправити по правилима о стицању без основа садржаним у члану 210. и другим одговарајућим одредбама Закона о облигационим односима.

То конкретно значи да је тужена дужна да тужиоцу исплати динарску противвредност девизних средстава према курсу на дан исплате, са припадајућом каматом”.

(Према одлуци Врховног суда Србије, Рев. 4130/92)

• • •

РАСКИД УГОВОРА О КУПОПРОДАЈИ И ПРАВО ПРЕЧЕ КУПОВИНЕ

(Члан 10. 300)

Уговорне стране независно од воље титулара права прече куповине имају право да уговор којим је повређено право куповине раскину, и у таквом случају продавац није у обавези да предмет уговора прода лицу са правом прече куповине.

(Пресуда Врховног суда Војводине, Рев. 914/90 од 12. децембра 1990)

• • •

НОВЧАНЕ ОБАВЕЗЕ У УСЛОВИМА ИНФЛАЦИЈЕ

(Правно схватање Грађанског одељења
Врховног суда Републике Црне Горе,
утврђено на сједници одржаној

4. септембра 1993)

I – Дужник који задолжни с испуњењем новчане обавезе плаћа поред износа дуга и затезну камату у висини стопе утврђене Законом о висини стопе затезне камате (Сл. лист СРЈ, број 32/93).

II – Ако је због доцње дужника у испуњењу новчане обавезе износ дуга знатније обезвријеђен до дана пресуђења услед пада вриједности динара, суд ће на захтјев повјериоца досудити камату из претходног става за период од када је наступила доспјелост обавезе па до исплате.

III – Уколико су околности из става II постојале прије доношења извршења исправе, или су наступиле касније до дана спровођења извршења, а извршном исправом на износ дуга досуђена је камата у висини стопе утврђене Законом о висини стопе затезне камате (Сл. лист СФРЈ, бр. 57/89), извршни суд ће на приједлог повјериоца рјешењем о извршењу одредити да се на износ дуга плати умјесто досуђене, затезна камата по стопи одређеној Законом о висини стопе затезне камате (Сл. лист СРЈ, бр. 32/93) и за период одређен извршном исправом.

IV – Ако су извршном исправом досуђени трошкови поступка извршни суд ће на приједлог повјериоца рјешењем о извршењу одредити да се на износ трошкова плати затезна камата по стопи одређеној Законом о висини стопе затезне камате (Сл. лист СРЈ, број 32/93) и за период од дана доношења извршне исправе па до исплате.

V – Предлог из става III и IV повјерилац може да постави у предлогу за извршење, у току спровођења извршења, па и уколико је извршни поступак окончан, све док по материјалним прописима има право да то захтјева као вид споредног потраживања.

VI – Код накнаде материјалне штете оштећени може у случају да је штету отклонио прије доношења првостепене пресуде, захтијевати накнаду штете у новцу, чија се

висина одређује према цијенама у вријеме доношења судске одлуке (чл. 189. ст. 2. ЗОО), а може захтијевати накнаду штете у висини трошкова учињених ради отклањања штете, са каматом из става I почев од дана када је штета отклоњена па до исплате, уколико је то за њега повољније.

VII – Ако новчана обавеза сагласно или противно закону гласи на плаћање у некој страниој валути или се исплата по закону може извршити само у динарима, суд ће дужника обавезати на исплату динарске вриједности износа стране валуте по најповољнијем курсу на дан исплате, по коме овлашћена банка, поштанска штедионица и овлашћени мјенјачи у мјесту плаћања откупљују ефективну страну валуту.

За вријеме од доцње до исплате повјериоцу припада домицилна камата у динарској противвриједности обрачунатој на начин одређен у овом ставу.

Образложење:

I и II – Новелираном одредбом чл. 277. ЗОО (Закон о изменама и допунама ЗОО, Сл. лист СФРЈ, број 57/89), која је на снази од 7.10.1989. године прописано је да дужник који задолжни са испуњењем новчане обавезе дугује поред главнице и затезну камату по стопи утврђеној савезним законом.

Законом о висини стопе затезне камате (Сл. лист СФРЈ, број 57/89) стопа затезне камате утврђена је у висини есконтне стопе НБЈ увећане за 20%.

Законом о висини стопе затезне камате (Сл. лист СРЈ, број 32/93), који је на снази од 3.8.1993. године, стопа затезне камате је измијењена тако што се иста састоји: 1) од стопе раста цијена на мало и 2) од фиксне стопе од 1,2 % мјесечно, која се примјењује на стопу раста цијена на мало.

III, IV и V – Правило је извршног поступка да рјешење о извршењу треба да буде у свему сагласно са извршном исправом. Одлуком суда о одређивању извршења и његовом спровођењу, не може се ни у чему прекорачити захтјев повјериоца из одговарајуће исправе. Из наведених разлога извршни суд није овлашћен да одлучује о

питањима о којима није одлучено у извршној исправи. Суд посебно није у могућности да одређује или мијења стопу затезне камате на повјериочева потраживања, која је утврђена у извршној исправи. Ово се односи и на трошкове поступка који су у извршној исправи одређени. За таква новчана потраживања странке нијесу посједовале извршну исправу, па су биле принуђене да их остварују у новој парници, а што је одуговлачило разрешење укупног спорног односа међу њима.

Изменама Закона о извршном поступку (Сл. лист СФРЈ, број 27/90), додавањем чл. 20а, створена је могућност да се о затезној камати на утврђена новчана потраживања (главни дуг и трошкове поступка) може одлучивати у поступку извршења без вођења нове парнице, односно другог поступка ради добијања нове извршне исправе.

На овај начин прави се изузетак од правила да се извршење може одредити и спровести само на основу извршне исправе. Да би суд у поступку извршења могао да одреди наплату затезне камате на главни дуг, односно трошкове поступка, потребно је да повјерилац захтјев за измјену висине затезне камате истакне у предлогу за извршење, у току спровођења извршења па и уколико је извршни поступак окончан, све док по материјалним прописима има право да то захтјева као вид споредног потраживања. Рјешење суда о одређивању наплате затезне камате по измијењеној стопи има карактер рјешења о одређивању и спровођењу извршења. Према томе, уколико због доцње дужника у испуњењу новчане обавезе дође до знатнијег обезвјерјевања износа дуга услед пада вриједности динара, а које околности су постојале прије доношења извршне исправе, или су наступиле касније до дана спровођења извршења, а извршном исправом на износ дуга је досуђена каматна стопа у висини стопе утврђене Законом о висини стопе затезне камате (Сл. лист СФРЈ, број 57/89), извршни суд ће, на приједлог повјериоца рјешењем о извршењу одредити да се на износ дуга умјесто досуђене каматне стопе плати затезна камата по

стопа утврђеној Законом у висини стопе затезне камате (Сл. лист СРЈ, број 32/93), и за период одређен извршном исправом.

На исти начин поступиће извршни суд и у случају ако су извршном исправом одређени трошкови поступка и за период од дана доношења извршне исправе па до исплате.

Сврха наведеног је заштита реалне вредности досуђеног новчаног потраживања.

VI – Према чл. 189. ст. 2. 300 висина накнаде материјалне штете одређује се према цијенама у вријеме доношења судске одлуке, изузев случаја када закон наређује што друго.

Овом одредбом регулисано је, у ствари, питање времена (момента) према коме се одређује висина (износ) новчане накнаде штете, односно висина обавезе накнаде штете у новцу. Досуђивање потпуне накнаде у износу који је потребан да се оштећеникова материјална ситуација доведе у оно стање у коме би се налазила да није било штетне радње или пропуштања, представља основно правило облигационог права санкционисано чл. 199. 300.

Зато код накнаде материјалне штете оштећени може, у случају да је штету отклонио прије доношења првостепене пресуде, захтијевати накнаду штете у новцу чија се висина одређује према цијенама у вријеме доношења судске одлуке (чл. 189. ст. 2. 300), а може захтијевати накнаду штете у висини трошкова учињених ради отклањања штете са каматом у висини стопе утврђене Законом о висини стопе затезне камате (Сл. лист СРЈ, број 23/93) почев од дана када је штета отклоњена, па до исплате уколико је то за њега повољније.

VII – Законом о измјенама и допунама 300 (Сл. лист СРЈ, број 31/93) измијењен је чл. 395. наведеног Закона, у смислу што је измијењеном одредбом предвиђено да се испуњење новчане обавезе која гласи на плаћање у некој страниој валути или злату може захтијевати у домаћем новцу према курсу који важи у тренутку испуњења обавезе. Ранијом одредбом овог члана, испуњење ове новчане обавезе могло се захтијевати такође у домаћем новцу према курсу који је важио у тренутку настанка обавезе.

Наведене измјене у погледу важећег курса иду ка томе да се повјерилац заштити од дејства инфлације, па сматрамо да под важећим курсом треба подразумевати најповољнији курс на дан исплате, по коме овлашћена банка, поштанска штедионица и овлашћени мјеначи у мјесту плаћања откупљују ефективну страну валуту, сходно одлуци о начину обављања мјеначких послова, одобравања аванса и продаји девиза Народној банци Југославије (Службени лист СРЈ, број 22/93 и 29/93).

* * *

Сада члан 5. став 2. Закона о становању („Сл. гласник РС” бр. 50/92, 76/92, 84/92 и 33/93)

Постојање одлуке кућног савета којом се одређеном лицу одобрава коришћење заједничких просторија у згради, односно угово-

ра којим кућни савет даје ове просторије у закуп представља основ који искључује примену члана 37. став 1. Закона о стамбеним односима (сада члан 5. став 2. Закона о становању).

Из образложења:

По налажењу овог суда, за сада се тужилац не може сматрати бесправно уселимцем у смислу члана 31. став 1. Закона о стамбеним односима, јер се позива на одлуку кућног савета као основ за коришћење наведених просторија, макар он био и споран, а о ваљаности основа није надлежан да расправља орган управе већ надлежни суд.

(Врховни суд Србије, У. 3512/92 од 17. марта 1993. и Увп. I, 299/92 од 10. марта 1993)

Приредио
Александар Воргић
адвокат у Н. Саду

САОПШТЕЊА

ПОЗИВ ЗА ГОДИШЊУ СКУПШТИНУ АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

На основу чл. 71. ст. 3. Статута Адвокатске коморе Војводине, Управни одбор је на седници одржаној 29.12.1993. године донео одлуку о сазивању

РЕДОВНЕ СКУПШТИНЕ за дан 26.02.1994. године

Редовна Скупштина ће се одржати у свечаној сали Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду, Змај Јовина 20/1, с почетком у 9 часова.

Управни одбор предлаже следећи

ДНЕВНИ РЕД

1. Отварање Скупштине и утврђивање броја присутних чланова
2. Избор радног Председништва
3. Обележавање 250 година рођења др Јована Мушкатиновића (реч Милорада Ботића)
4. Извештај председника Управног одбора о раду органа Коморе за претходну годину
5. Извештај благајника о финансијском пословању за претходну годину
6. Усвајање завршног рачуна за 1993. годину (референт Јован Михајловић, благајник Управног одбора)
7. Предлог за доношење Статута АК Војводине (референт Светозар Добросављевић)
8. Дискусија по извештајима и предлозима
9. Доношење Статута, одлука и закључака

Право учешћа на Скупштини имају сви адвокати чланови Адвокатске коморе Војводине и делегирани представници Одбора адвокатских приправника.

Ако се у заказано време не скуп довољан број чланова Скупштине ће се одржати сходно члану 73. став 2. Статута Адвокатске коморе Војводине, са почетком један сат касније, без обзира на број присутних.

Управни одбор позива све адвокате, чланове Адвокатске коморе Војводине да узму учешће у раду Скупштине.

Председник Управног одбора
Борђе Вебер, с.р.

СА СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА АКВ

одржане 29. децембра 1993.

1. Одбија се захтев за упис у Именик адвоката Мрђеновић Милана, дипл. правника из Сремске Митровице.
2. Одбија се захтев за упис у Именик адвоката Перић Драгослава, дипл. правника из Зрењанина.
3. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Јовичин др Александар, адвокат у Новом Саду, са даном 28.12.1993, због пензионисања.
4. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Плачков Мирјана, адвокат у Сремским Карловцима, са даном 28.12.1993, због пензионисања.
5. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Гајић Живко, адвокат у Новом Саду, са даном 31.12.1993, због пензионисања.
6. Јовичин др Александар, дипломирани правник, рођен 04.06.1936, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Булевар ослобођења 43.
7. Плачков Мирјана, дипломирани правник, рођена 06.03.1936, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Стражиловска 6.
8. Гајић Живко, дипломирани правник, рођен 23.08.1927, уписује се 01.01.1994. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Темерински пут 1.
9. Ђулум Владимир, дипломирани правник, рођен 18.07.1936, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сремским Карловцима, Митрополита Стратимировића 50.
10. Мишулић Петар, дипломирани правник, рођен 12.07.1932, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Сремска 3.
11. Вујичић Ђорђе, дипломирани правник, рођен 01.02.1948, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Бачкој Паланци, Трг братства и јединства 3.
12. Етински Верид, дипломирани правник, рођена 21.10.1952, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Максима Горког 19.
13. Петровић Жарко, дипломирани правник, рођен 30.09.1958, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Инђији, Моше Пијаде 2, Тржни центар, локал 13.

14. Стјепановић др Станка, дипломирани правник, рођена 21.05.1954, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Хртковцима, Др Младена Стојановића 19.

15. Ђорђевић Златинка, дипломирани правник, рођена 04.02.1965, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Боки, Бориса Кидрича 29/а.

16. Миладиновић Драган, дипломирани правник, рођен 03.10.1958, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Банијска 22.

17. Малешевић Веселин, дипломирани правник, рођен 26.09.1928, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сремској Митровици, Ђуре Јакшића 21.

18. Станисављевић Стеван, дипломирани правник, рођен 16.08.1930, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Куману, Маршала Тита 69.

19. Де Негри Карло, дипломирани правник, рођен 21.04.1957, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Максима Горког 8/2.

20. Бајић Бранислав, дипломирани правник, рођен 24.02.1930, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Париске комуне 24/2.

21. Урошевић Мирослава, дипломирани правник, рођена 05.06.1962, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Јиречекова 7/б.

22. Безбрадица Стево, дипломирани правник, рођен 22.08.1956, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сремској Митровици, Краља Петра Првог 55.

23. Васиљевић Предраг, дипломирани правник, рођен 24.01.1964, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Кикинди, Генерала Драпшина 45.

24. Писарић Здравка, дипломирани правник, рођен 21.03.1959, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Футогу, Цара Лазара 42.

25. Рапајић Милан, дипломирани правник, рођен 01.03.1929, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Трг Републике 13/2.

26. Легради Анастасија, дипломирани правник, рођена 28.09.1961, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Максима Горког 8/2.

27. Илић Милан, дипломирани правник, рођен 14.07.1964, уписује се 29.12.1993. у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Зрењанину, Трг Републике 1/1. - Брише се из Именика адвокатских приправника Илић Милан, адвокатски приправник код Михајловић Јована, адвоката у Зрењанину, са даном 29.12.1993. због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

28. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Арацкић Гордана, рођена 25.04.1969. у Новом Саду, са адвокатско-приправничком вежбом код Селаковић Светлане, адвоката у Новом Саду, дана 29.12.1993.

29. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Рађеновић Загорка, рођена 16.10.1968. у Сремској Митровици, са адвокатско-приправничком вежбом код Сретеновић Славице, адвоката у Сремској Митровици, дана 29.12.1993.

30. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Лончаревић Драгољуб, рођен 29.07.1967. у Сремској Митровици, са адвокатско-приправничком вежбом код Јелкић Оливере, адвоката у Сремској Митровици, дана 29.12.1993.

31. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Раковић Александра, рођена 06.06.1969. у Руми, са адвокатско-приправничком вежбом код Докић мр Милана, адвоката у Инђији, дана 29.12.1993.

32. Ковач Золтан, дипломирани правник, рођен 07.05.1961, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Змај Јовина 9, са даном давања свечане изјаве.

33. Радукин Милан, дипломирани правник, рођен 21.12.1952, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Каћу, Војина Палексића 64, са даном давања свечане изјаве.

34. Вучковић Перо, дипломирани правник, рођен 20.04.1951, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, 10. октобра 1, са даном давања свечане изјаве.

35. Петрић Љиљана, дипломирани правник, рођена 28.11.1956, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Бачкој Тополи, 29. новембра 1, са даном давања свечане изјаве.

36. Степић Никола, дипломирани правник, рођен 18.06.1937, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Соње Маринковић 19, са даном давања свечане изјаве.

37. Ступар Милан, дипломирани правник, рођен 24.01.1959, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Железничка 26, са даном давања свечане изјаве.

38. Љубисављевић Радул, дипломирани правник, рођен 16.09.1939, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Лењинов парк 10, са даном давања свечане изјаве.

39. Мркић Сава, дипломирани правник, рођен 26.01.1938, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Максима Горког б/а, са даном давања свечане изјаве.

40. Коцан Биљана, дипломирани правник, рођена 06.07.1963, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Руми, Маршала Тита 188, са даном давања свечане изјаве.

41. Гере Тибор, дипломирани правник, рођен 04.11.1958, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Максима Горког б/а, са даном давања свечане изјаве.

42. Секулић Марија, дипломирани правник, рођена 07.05.1938, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Штросмајерова 8/1, са даном давања свечане изјаве.

43. Остојин Мирјана, дипломирани правник, рођена 13.10.1947, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сремској Митровици, Филипа Вишњића 25, са даном давања свечане изјаве.

44. Петковић Љубомир, дипломирани правник, рођен 09.09.1960, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Ковину, Трг ослобођења 7, са даном давања свечане изјаве.

45. Пријић Биљана, дипломирани правник, рођена 29.05.1960, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Зрењанину, Буре Јакшића 1, са даном давања свечане изјаве.

46. Периз Мирослав, дипломирани правник, рођен 04.04.1957, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Кикинди, Браће Тасића 8/6, са даном давања свечане изјаве.

47. Банковачки Драгица, дипломирани правник, рођена 18.08.1950, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Бранимира Ћосића 2, са даном давања свечане изјаве.

48. Шијаков Станислава, дипломирани правник, рођена 22.11.1954, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Ђорђа Никшића Јохана 2, са даном давања свечане изјаве.

49. Дорић Жарко, дипломирани правник, рођен 05.02.1949, условно се уписује у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Булевар Слободана Јовановића 35, са даном давања свечане изјаве.

50. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Илић Јозо, адвокат у Светозар Милетићу, са даном 29.12.1993. – Владисављевић Драгутин, адвокат у Сомбору, именује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Илић Јозе.

51. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Јанковић Марија, адвокатски приправник у Руми, са адвокатско-приправничком вежбом код Савин Владе, адвоката у Руми, са даном 31.10.1993, због престанка адвокатско-приправничке вежбе.

52. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Кнежевић Снежана, адвокатски приправник у Новом Саду, са адвокатско-приправничком вежбом код Павловић Зорана, адвоката у Новом Саду, са даном 01.12.1993, због престанка адвокатско-приправничке вежбе.

53. Узима се на знање да је Маришан Мирослав, адвокат у Српској Црњи, привремено спречен да обавља адвокатску делатност почев од 04.01.1994. до 15.03.1994. – Вранеш Миленко, адвокат у Новој Црњи, одређује се за привременог заменика Маришан Мирославу.

54. Узима се на знање да је Шуљок Агнеш, адвокат у Бачкој Тополи, привремено спречена да обавља адвокатску делатност почев од 01.01.1994. до 30.06.1994. – Еделени Зелеи Анико, адвокат у Бачкој Тополи, одређује се за привременог заменика Шуљок Агнеш.

55. Сабо Звонку, адвокату у Врбасу, одобрава се пружање правне помоћи једном недељно (понедељком) у Куцури, Маршала Тита 102.

56. Самарџија Драгану, адвокату у Новом Кнежевцу, одобрава се пружање правне помоћи једном недељно (средом), у Крстуру, у просторијама Месне заједнице.

57. Чукурор Софији, адвокату у Новом Кнежевцу, одобрава се пружање правне помоћи једном недељно (четвртком), у Банатском Аранђелову, у просторијама Месне заједнице.

58. Узима се на знање да је Сикимић Радојица, адвокатски приправник, прекинуо адвокатско-приправничку вежбу код Симић Драгана, адвоката у Новом Саду, дана 07.12.1993, те да исту наставља 08.12.1993. код Качар Срете, адвоката у Новом Саду.

59. Узима се на знање да су Ђурчок Павел и Ђурчок Јелка, адвокати у Зрењанину, основали Заједничку адвокатску канцеларију са седиштем у Зрењанину, Трг републике 1/1, почев од 01.12.1993.

60. Узима се на знање да су Вујков Фрања и Рацић Дражен, адвокати у Суботици, основали Удруженог адвокатску канцеларију са седиштем у Суботици, Браће Радић 44, почев од 23.12.1993.

61. Узима се на знање да је Сабо Звонко, адвокат у Куцури, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Врбас, Маршала Тита 91, почев од 09.12.1993.

62. Узима се на знање да је Пантовић Бригита, адвокат у Петроварадину, преселила седиште своје адвокатске канцеларије у Нови Сад, Краља Александра 6/2, почев од 01.12.1993.

63. Узима се на знање да је Вуксановић Владимир, адвокат у Сремским Карловцима, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Бешку, Карађорђева 1, почев од 10.12.1993.

64. Узима се на знање да је Војновић Миодраг, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Фрушкогорска 18, почев од 28.12.1993.

65. Узима се на знање да је Марић Милош, адвокат у Апатину, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Димитрија Туцовића 32, почев од 06.12.1993.

66. Узима се на знање да је Павловић Раде, адвокат у Старој Пазови, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Краља Петра Првог 8, почев од 01.12.1993.

67. Узима се на знање да је Милорадов Марија, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Ласла Гала 19, почев од 01.12.1993.

68. Евидентира се Уговор о заступању, закључен дана 16.11.1993. између ДД „Граничар“ из Ђале, и Мишчевић Јована, адвоката у Новом Кнежевцу.

69. Евидентира се Уговор о заступању, закључен дана 16.11.1993. између ПК „Спасоје Стејић“ ДД из Новог Кнежевца и Мишчевић Јована, адвоката у Новом Кнежевцу.

70. Евидентира се Уговор о заступању, закључен дана 16.11.1993. између ГП ДД „Грађевинар“ из Новог Кнежевца и Мишчевић Јована, адвоката у Новом Кнежевцу.

Управни одбор

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

излази 12 пута годишње
у месечним свескама

Гласник издаје и власник је Адвокатска комора Војводине.
Претплата за иностранство је 40 USA долара. – Претплата се
може извршити на пошти на рачун број 65700-678-2047 са
назнаком „за Гласник”.
Тираж: 1300 примерака

Према мишљењу Секретаријата за информације Републике Србије бр. 413-01-412/91-01 од 11. априла 1991. године на ову публикацију плаћа се основни порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1. алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет,

Штампа: ГРАФО-ОФСЕТ, Нови Сад
Слог: ЛАСЕР студио, Нови Сад

